Svenskar : Oscar Levertin : En skiss

Förord till den elektroniska utgåvan

Detta verk i serien *Svenskar* av **David Sprengel** (1880-1941) har digitaliserats i september 2007 från University of California av Google Books och anpassats för Projekt Runeberg i maj 2013 av Ralph E.

SVENSKAR OSCAR LEVERTIN af DAVID SPRENGEL EN SKISS

Stockholm. Albert Bonniers förlagPris 1: 50H. Hamnqvist fot. *Oscar Levertin*

DAVID SPRENGEL:
OSCAR LEVERTIN.
EN SKISS.

SVENSKAR OSCAR LEVERTIN af DAVID SPRENGEL EN SKISS Stockholm. Albert Bonniers förlag.

---

* * * * Stockholm * * * *
Alb. Bonniers boktryckeri 1907

==

Genom att sätta skiss *på titelbladet har författaren till efterföljande sidor velat förbereda på, att man på dem endast bör vänta de uppdragna linjerna till en studie. Genom att påpeka, att dessa sidor skrifvits i utlandet, där tillgången till material med nödvändighet varit ytterst begränsad, tror han sig tillräckligt angifva grunden till att någon fyllighet, för att ej tala om fullständighet, icke ens eftersträfvats.*

Syracusa, april 1907.

D. S.

==

==================================

OSCAR LEVERTIN.

ERINRING.

En bekant till Oscar Levertin läste budskapet om hans död en tung, molnhöljd, brännande dag i en stor stenöken i södern. Han hade velat lägga ifrån sig bladet, då han plötsligt fått syn på den lilla, grymma svarta rubriken med dess obegripliga förening af *É morto* och det välkända namnet; men under vittnade i afhugget, främmande språk den korta telegraferade biografien, att intet misstag var möjligt.

Han mindes honom som han sista gången sett honom försvinna i en marsnatts töcken. Hur sällsamt borta han hade tyckts honom redan den kvällen, därinne på kaféet, där de hade stämt möte, svart och blek bland all den rödblommiga blondheten. Bland de stimmande och glada, som svängde bägarna med bred hand och så tydligt kände sig hemma och vid målet, där de förskansat sig bakom bordens batterier, liknade han sin egen Kalonymos i Henochs festskinande sal, den hem- och rolöse, hvilken ständigt vid gästabudstaffeln hör vattnet svalla om farkosten, som skall bära honom bort. Sakta flyttade han sitt *petit verre* af och an framför sig eller lyfte det eftersinnande, liksom lyssnande ut mot mörkret utanför, mot sitt ansikte — som om det varit något hemlighetsfullt föremål till okändt bruk, ihvarje fall afsedt för hvarje annat ändamål utom för att tömmas. Nej, han var äldre, tröttare än Kalo-nymos, mera lik sin stams evige resenär, den vandrande juden själf, som förirrat sig in till stadsbornas eldar på torget, men ännu har med sig i kappan en pust från vägarna och fälten: en intellektualismens evige resenär, som uppmärksamt, men främmande betraktar rastställetet, där människor byggt sig hyddor och lägerplatser och som för honom blott är — rastställetet. Men allra mest liknade han en senfödd frände till den kung Salomo, om hvilken han sedan diktade, mannen med det tunga sinnet, en af de erfarne och sorgsne, som »för många böcker läst» och hvilka det långa medvetandet om att deras främlingsskap faller i ögonen, att alla skilja mellan dem och de andra, gifvit känslan af dubbel ensamhet. De lyssna till sina ljusare bröder och skulle gärna vilja vara som de, men de ha icke samma språk: deras själ är för gammal, deras tankar ha varit för långt borta. I en soffa borta i ett hörn sutto personer, som en gång stått hans tillvaro nära: en afsomnads skugga gled långsamt förbi hans ansikte. Han talade om sitt lifs fröjder och sorger, vemodigt, behärskadt, som den som aldrig nådde hvad han drömde om, men i stället fick »något annat» — och hunnit till visdomen att ingenting önska annorlunda.

Men när de kommo ut, var det som om hans själ reste sig med den natthimmel, som dolde sig bakom dimman. Hvad är det med dessa Stockholmskvällar-nas tysta, öfvergifna gator? Mörkret, som faller i dem, gör alltid sinnet ljusare, lättare, antingen stjärnorna glimma lifslustigt eller endast reflexerna af lyktblossen glänsa öfver de våta stenarna. Allt det nya man ickeälskar, som öfverskyggar staden om dagarna, försvinner, invasionen glömmes, det gamla Stockholm vaknar och kryper fram ur sidogatorna, och man kan välja sitt sällskap ur det förflutna. Staden med sina breda vägar och öppna parker, där de stora samhällenas växtlighet af med nattens ljus och dunkel hophörande gestalter och ansikten ännu blott spirar svagt, ligger fri för dem, som vilja ta den i besittning; poeterna kunna hålla rendez-vous'er med sina drömmars kvinnor och språka om yrket med döda kollegers skuggor. Och han, som skildrat det där alltsammans, mycket bättre än någon, återkom till sitt vanliga lynne och talade lifligare. Det var hans vanliga» kloka, litet till* bakahållna dom öfver människor och böcker, och hans bekymrade upptagenhet af tusen saker, och den plötsliga tankspriddheten, hvari han liksom drogs in i rymden omkring, och så med ens det roliga, oförglömliga skrattet, ty den andre, som reste för sin hälsa, skulle kryas upp. Och det var blott ljust melankoliska ord bland de muntra, och i hans ögon, hans vackra djupa ögon, var det vemodiga skimret endast som den glidande skuggan af en st>rg, hvilken redan var försvunnen. Och när han så hunnit fram till den långa gatan, där han skulle vika af, samlade han både det tunga och det blida i en sats, som var formad som en kvickhet, men hvari det lilla ordet »dö» förekom; och han uttalade det, plötsligt allvarlig, lik en som ofta upprepat det för sig — och funnit däri mera än de tvenne bokstäfverna.

Och så, skämtsam och svårmodig, och så lef-vande, steg han in i natten och var borta.

Men han, hvilken icke mer skulle råka honom,hörde ännu långt efter afskedet hans varma, litet hesa, så goda och lifskära skratt och såg för sig hans stora, fjärrskådande och från det aflägsna kommande blick: blicken hos en som stirrat in i mycket bittert.

På samma sätt skulle han alltså verkligt gå bortl Sammansatt och okonstlad, hängifven och slutande sig omkring sig själf, tilldragande oss och oförstådd af oss, lefvande med så stark puls som nästan ingen in till det sista han sågs, och så plötsligt — är han icke mer.

Och vi minnas — — ett skratt, som »älskade lifvet och jorden» ... och ett par ögon, i hvilka sorgen skymtade och försvann men aldrig var mycket långt borta,,.

Napoli sof i sciroccons och den importerade sön-dagsrons dubbla dvala. I de stängda butikernas fönster låg den bjärta sydländska lyxen och kom en svagt i tystnaden, som strömmade ut från de öfver-gifna rummen innanför, och i den mörka dagern, som bröt sig ned genom skyarnas tunga massor, att tänka på de ädla leksaker och smycken, man kan hitta i lavan bland ruinerna af en i jordeld förödd stad, lysande i bevarad och oförstörbar glans, fast fingrarna som gripit om dem och lemmarna de prydt för länge sen blifvit till ett orent, smutsande stoft. 1 denna svarta timme kunde man ett ögonblick tro, att New-York redan famnat jordklotet, att allt det man dagarna förut hälsat som söder och hedendom och inbillat sig ännu lefva, sedan århundraden endast existerade som petri-fikat i muséer, och glädjen, skrattet, åtbörders skönhet och ögons löften om lycka, rymdens och hafvets strål-kraft, alltsammans låg däruppe i den cinnoberröda byggnaden bland relikerna från Pompej och Herculaneum, väl förvaradt i glasmontrer. På Dantes Torg demonstrerade underdoktorer sina kurer och förklarade spåmän framtiden; vid kyrkfasaderna midt emot ringde sakristanerna likt rasande i klockornas snören, som vid cirkustält till tecken att föreställningen strax skall begynna, ursinniga öfver konkurrensen från konstmakarna ute i fria luften. Rättvist delade sig dock den sakta glidande mängden mellan förlustelserna; med samma klanglösa stämmor och samma döda, stelnade och stirrande djuransikten dref den från det ena till det andra. Ljuset hade skrufvats ned: rörelsen och uttrycket hade blifvit till tungsint, slö grimas, lifvet till brutal, tjock dunst och massa, utan linjer och skönhet. Men öfver drif-vande töcken och ström höjde sig den hvita kolossal-stoden: den bleka och ädla marmorn skar ut sig själf som med en knif i den smutsiga, färglösa dimman. Allt hvad som rymden gömde af sken tycktes samla sig på den lysande pannan: han steg fram som en blixts tunna, raka stråle ur släpande, gråa moln. Det var icke mera stoden man såg. Det var en hög sömngångare, som vandrade hän öfver hufvudena på alla de vakna. Det var Siaren, som långsamt skred fram genom folket Och sömngångaren gick oberörd och lycklig bort mot sin dröm och beaktade icke ens de vaknas vakenhet. Och Siaren log mot sin mantel och sin ensamhet åt hjordens »lif» och trängsel. Och endast mannen, som icke lefde, tycktes lefva.

Och han som följde floden på gatan, men i denna middags tyngd plötsligt märkt, hur föga han dock tillhörde den, tänkte:-— Ja, det är trösten i lifvet, att det stoftfyllda töcknet kan afla och föda den skärande, gudomliga lågan. Och det är medlet mot missmod, när man märker, hur allt det »verkliga» är belysningseffekter och illusion, att säga sig att Drömmen dock är verklig och Ordet och Tanken bestående och eviga, fast det, hvaraf de utgöra skuggor och bilder, har en så tvifvelaktig och förgänglig tillvaro.

Och främlingen skymtade bakom statyns ansikte ett annat ansikte, ett välbekant, hans, om hvars bortgång han nyss hade läst. Men nu hvilade däröfver ett aflägset skimmer, en hvit glans, som gaf det en likhet med marmorbildens och förlänade det något obekant och hemlighetsfullt. Det han mindes från de många gånger han mött honom tycktes ha så föga att göra med detta högtidliga, skarpa och strålande stenanlete. Men fastän dessa nya drag ingåfvo honom samma un* dran som en aldrig känds, föreföll det honom, som om endast de varit de sanna och riktiga och som om han ej förrän nu hade sett den aflidne; denne hade kom* mit längre bort från honom och ändock var det, som om han själf aldrig hade befunnit sig honom så nära. ... Så är det ju alltid, åren rensa ansiktena, och stommen, formen själf, framträder först, sedan ytans spel upphört och oväsentligheternas damm strukits af. Det är alltid detsamma sällsamma och beklämmande att, för att en människa helt skall ses,

måste hon först gå bort. Inför hur mången domnad kropp upprepade vi icke de gamla orden, den franske kungens: »Hvad han är stor! Större ännu som död än som lefvande» och Pascalbiografiens: »Allt detta ha vi först fått veta efter hans död.» Och diktarnal Just de, som känt dem,ha alla förutsättningar för att ha känt dem minst. Deras död plånar ut ur minnet eller skjuter tillbaka allt det tillfälliga, som icke i stor mening var de, allt det, som hindrade oss från att se deras väsentliga. Deras död förklarar deras gärning, lyfter den upp på en sockel, under ljuset, öfver oss, visande oss, hvilka de voro, huru mycket . . .

Oscar Levertin hade inträdt i ett nytt lif, det enda verkliga, det eviga och oföränderliga, som är förbehållet de få, hvilka genom själfrening, ensamhet och lidande gjort sig det värdiga.

*

MANNEN.

Sveriges författarförening ville för ett lustrum sedan fira julen med en något originellare publikation än den, med hvilken man de närmast föregående åren följt i fotspåren på de vanliga gamla hederliga kalendrarna. Till den ändan beslöts utgifvandet af den bekanta skriften *När vi började*, hvari en del större och mindre skribenter redogjorde för de omständigheter, som varit för handen, när de för första gången befunnit sig i litterära omständigheter. Levertin fann icke idén lycklig och ville icke vara med. Jag minns, hur han i ett samtal framhöll samma synpunkter, hvilka senare vid en recension af den färdiga volymen anlades af Edvard Brandes.Läsarna ha endast att göra med verken, icke med det som ligger bakom; allra minst böra författarna själfva framkalla eller tillmötesgå en indiskret nyfikenhet. Afhandlandet af en boks eller en produktions rent privata historia bör den skrifvande helst helt öfverlämna åt framtiden och litteraturhistorien, med hvilka makter beröringen i de flesta fall icke blir lifligare än att dessa komma att känna sig nöjda med hvad de själfva lätt kunna ta reda på.

— När vi började 1 sade han skrattande. Beträffande de flesta af sällskapet har allmänheten visst mera intresse af att få veta, när de tänka sluta.

Jag påminde honom, som ett slags motsvarighet, om Kistemaeckers, den belgiske förläggaren, som utgifvit en collection bestående af samtliga naturalisternas första tryckta bok, hvarvid så fullkomligt bortglömda eller rättare aldrig kända produkter som bröderna Goncourts *En 18* . . . kommit i dagen. »Det är någonting annat,» invände han. »I ett sådant företag lämnar författaren sitt ungdomsförsök som en bokhandelskuriositet, en kuriositet för samlare, på samma sätt som han kan ge det en plats i de samlade skrifternas supplementsband; det får gälla hvad det kan och han talar hvarken *om* eller *för* det.»

Vid samma tillfälle, eller kanske ett annat, visade han mig ett litet band, hvari han samlat en del af sina äldsta tidskriftsrecensioner; här och hvar i kanten stod en af ett eller flera utropstecken åtföljd, icke synnerligen mild anmärkning, utgörande kritik på kritiken och stammande från någon litterär garderobmönstring under senare tid.

— Det finns ingenting på samma gång såobehagligt och så nyttigt för ens själfkritik som att tjugu år efter läsa igenom hvad man skref, »när man började», sade han.

Hans afvoghet mot tanken var egentligen mest personlig och berodde på det ringa värde han tillmätte sin tidigaste produktion. I själfva verket har han en gång skrifvit några rader, som skulle kunnat betitlas »när jag började» och hvilka afsågo hans första noveller, med direkta anspelningar på den andra i ordningen af böckerna; men då var det för att uttrycka förändrade ståndpunkter och med en hälsning till det flydda, hvilken visserligen karaktäriserar sig själf som vemodigt kritisk, men snarare är en smula ohöflig:

Man når ej längre samma vidskepliga vördnad för verkligheten och tillropar ej längre hvarje liten framletad detalj af hvardagslifvet sitt: ah! Åtminstone har en af de två signaturer, som hoptråckla dessa rader, fordom känt en dylik litterär samlareförtjusning inför verklighetens alla ’småmynt’ och med hela petigheten hos en upptäckare, hvilken beskrifver en ny hieracievarietet, skildrat t. ex. en ridhuskarls bedröfliga existens. Han samlade detaljer, som nattkyparen på Rydberg tioöringar. Han byggde hus af dominobrickor och försåg dem med en inredning

efter nutidens fordringar.

Det var i *Pepitas bröllop*, 1890.

Kändt är ju för öfrigt, att han i det hela efter få års förlopp, då *Vallfart och Vandringsårs* diktare sökte bilda sitt svenska litterära hattparti och kallade till strid mot allt som kunde betraktas som »nattmössor», och »grålufvor», rätt skarpt och absolut vände sig mot det slag af novellskrifning, han idkat i sällskap med sin första ungdoms kamrater och som han nu dömde mörkstämdt och blyfärgadt. Den anförda, i förening med Heidenstam »hopträcklade» pamfletten var välfrån Levertins sida härvidlag ämnad som formell afsvärjelseakt.

Oscar Levertins ställning till sin allra första produktion* är den i trycksvärtan för landets förhållanden tidigt, nästan i skolåren, begynnande skriftställarens, hvilken, sedan han litterärt och intellektuellt börjat komma på mera själfständiga fötter (och det dröjer i de flesta fall något 1), i allt sitt föregående endast ser tillfälligheter eller rättare prehistoriska tilldragelser, för hvilka han så mycket mindre vill intressera andra, som han själf mist intresset därför. 1 hans ögon inträffar följaktligen den verkliga debuten först när den i mer inskränkt mening personliga nuancen i hans begåfning tränger sig igenom och han mognar till sina egentliga originella arbeten.

Allt det uppräknade har också mycket riktigt föga värde som konst eller tanke. Men det har ett annat: ett psykologiskt. Om intet däraf i sant förstånd kan hänföras till verken (de bestående), är likväl det hela i ganska hög grad karaktäriserande för dessas upphofsman: det visar stoffet, massan, ur hvilken författarn steg fram.

Gustaf af Geijerstam berättade mig en gång en anekdot, hvilken säkerligen utan indiskretion kan skickas vidare. Den är egentligen endast en replik: i någon litterär speech vid ett eller annat tillfälle lär Verner

* Den omfattar närmast turistskisserna och resehistorietterna Från Rivieran (ursprungligen publicerade i en tidning i författarens nittonde och tjugonde är), berättelsehäftet Småmynt, båda af 1883, novellboken Konflikter från 1885 samt en serie kritiska och polemiska uppsatser i dagblad och revyer, särskildt i Ahn-felts Dagens krönika.von Heidenstam ha uttalat sig ringaktande, cavalièrement enligt gammal vana, om det s. k. 8o-talet, men skall ha af brutits af Lillebrors pappa med ett tillrop, suppleradt med ett för situationen afpassadt Holbergscitat:

— Tyst, Heidenstam. Der var andre Kark den-

gang.

Det mesta af hvad som skrifvits om 8o-talet samt om förhållandet mellan det och det följande decenniets diktning är missvisande af den grund, att man alltför mycket haft blickarna fastade på böckerna under dessa omdisputerade tio år. Skedet utgör i själfva verket ett egendomligt exempel på en i litteraturen framträdande rörelse, såtillvida som man icke kommer till en fullt rättvis uppskattning af detsamma vare sig genom att gå till de enskilda litterära verken eller genom att företa en jämförelse med hvad som skrefs förut i landet. Tänker man sig 8o-talisterna under synvinkeln yrkesmän och litterära arbetare och läser man dessa brokiga, mest som journalistik verkande småhäf-ten, hvarmed de debuterade, skall man icke kunna förstå eller förlika sig med den patetiska ton, hvarmed de, såväl samtidigt som (hvad några af dem angår) långt senare omtalat märkvärdigheterna. Betydligt bättre framstå de ju, om man ställer dem vid sidan af de närmaste föregångarna i Sverige, alltid naturligtvis med undantag af Strindberg, som de nämnde mästare, ehuru han aldrig kallat dem lärjungar. Efter den allmänna dekadansen på 1860- och 1870-talen, i den afmattning af traditionerna inom alla områden, som betecknades af flertalet af »signaturerna», för hvilkas litteratur på prosa den samtida komplimangen åt Björck är karakteri-

2. — Oscar Levertin.serande: »om hans psykologiska blick ej är så skarp, är hans uppfattning af människolifvet så mycket älskligare», fordrades det ej mycket för att ta sig ut. Men just emedan det fanns så absolut ingenting af samtidsskil-drande roman- och novellitteratur vid deras inträde på banan, hade dessa unga författare också chancer inom sin genre som inga senare. I utlandets litteraturer existerade ju så oerhördt mycket, som var okändt hemma under den andliga afstängning, hvari Norden i ett blott alltför långt intermezzo befunnit sig, men hvilket nu särskildt en dansk kritiker gjorde sig mödan att draga fram och resonnera öfver, kvickt, klokt och belysande:

de behöfde blott med en smula intelligens konstnärligt omplantera något däraf på inhemsk botten för att öfverraska som nya. Framför allt, utanför här* skade inom självfva litteraturområdet just som kraftigast en mäktig, samlande strömning: den franska naturalismen; och det är ett misstag att tro, att skolan binder begåfningarna, den är dem tvärtom till det starkaste stöd och utgör den nödvändiga förutsättningen för diktartens utveckling; särskildt härutinnan äro en efterföljande periods skribenter, som ha att trefva fram hvar och en för sig, oerhördt mindre gynnsamt ställda. Fäster man afseende härpå och kastar man samtidigt en blick på hvilka i stort sedt helt annorlunda glansfulla resultat samma betingelser gåfvo i de bägge andra skandinaviska landen, förstår man, att om någon tilldrages af det svenska 8o-talet, kan det åtminstone icke i första rummet vara, emedan han söker litteratur däri.

Det kan tyckas kuriöst, men med dessa författare förhåller det sig för en gångs skull så: för att upp-skatta dem skall man studera dem mindre i deras egna verk än i deras samtida vedersakares kritik 1 Man be-höfver icke ens för sin upplysning fördjupa sig i den dessutom ej alltid ärligt framlagda motiveringen i denna kritik; det är nog att observera dels hvilka som uppträdde såsom tuktomästare, hur illitterata de i regeln voro och hur de i alla händelser ständigt representerade helt andra makter än diktningen, dels med hvil-ken lidelse de svängde färlan, för att genast bli klar öfver, att det icke var fråga om någon litterär strid och att motståndarna i de unga författarna sågo annat än författare. Bättre än hvad det är möjligt för oss,

som vant oss vid så mycket och glömt tidsskiftets utseende, märkte de nämnda hedersmännen, hvar det väsentliga låg hos dessa skriftställare, det som för dem var deras brott, men för oss bör vara deras förtjänst. Saken påpekas i Geijerstams Medusas hufvud: »Jag har alltid beundrat allmänheten, hvilken ej förstod, hur orealistisk denna realism i grund och botten var. Kritiken förstod dessa människors idealism — och behandlade dem därefter.»

Idealism eller altruism, isynnerhet om man föreställer sig, att de verkligen uppfattade sig som diktare; ty i så fall tänkte de långt mindre på sitt eget, litteraturen, än på att klara affärerna för »de andra» 1 Men de uppträdde som borgare, medborgare, det är därför naturligast att tro, att de också kände sig som sådana och således kämpade på samma gång för sig självfva som för de andra. Kritiken hälsade i dem sam-hällsomstörtare och fosterlandsfördärfvare: vi måste tro, att dessa förträffliga unga män på allvar funderade på att börja ett socialt omskapningsarbete för att radikaltförändra landets utseende, hvilket sedan någon tid i flera hänseenden hade varit, man kan ju nog säga det, rätt ofördelaktigt. Och genom sin tons häftighet förtäljer oss kritiken, att den icke betraktade dem som enstaka poetiska drömmare. C. D. af Wirsén hade i en tidskrift på 70-talet, innan han ännu riktigt hunnit komma i gång, offentliggjort en intressant uppsats öfver sociala utopister; hans våldsamma senare fälttåg mot 80-talisterna visar, att dessa för en kännare på området icke föreföllo som de vanliga oskadliga fantasterna, utan röjde sig som mer eller mindre kraftiga uttryck för en i högsta grad farlig tidsrörelse.

Som dylika ha också vi att ge dem behörig hyllning, som dylika äro de intressantal När man läser denna kritik om dessa böcker är det, som om man för första gången mötte en generation representerande, såsom Oscar Levertin sagt det i en af sina senaste studier: »den under seklet med växande kraft och själftillit framträdande vetenskapens konsolidering till en praktisk världslära». När den fria tanken förut har mötts i Sverige, har det varit hos de enstaka, starkt utbildade personligheterna, hos genierna och de högsta intelligenserna; och då har fritänkeriet mest varit helt intellektuellt, hvarken erfarit behof af att ombilda världen efter sig eller känt sig ha mission till andra. Nu tecknar sig för oss en hel generation och en generation, som vill härska och ha ledningen!

Hvad som tyckes ha utmärkt denna första generation till skillnad från den eller de, som senare växt upp, är hvad man skulle kunna kalla »tro» i otron». Den har »kommit lagom», som också Levertin skrif-vit, men i en af sina allra tidigaste artiklar, »för attnjuta frukterna af den moderna kritikens arbete»; efter den judisk-kristna gudaläran och den metafysiska filosofien, som de föregående stannat vid, har den stiftat bekantskap med naturforskningen och de kritiska vetenskaperna och i valet af ledare för sin lifssyn föredragit dessa. Men den har stått inför valet; en inre strid har ägt rum. Häraf har följt en ömhet, en brinnande hängifvenhet för den lära den omslutit, som knappast träffas hos senare kommande, hvilka egentligen aldrig riktigt känt det där gamla. Läran är vidare för

generationen full af konsekvenser; och den tviflar icke på att dessa böra uttagas. Att världen är ordnad på ett sätt, som strider mot dess åskådningar, sårar den som en daglig förolämpning; den vill ha styret och korrigera. Den gängse eller rättare officielt häfdade moralen samt de känsligas religiositet hade sitt stöd och sin näring i de gamla filosofiska och mytologiska uppfattningarna; sedan falskheten af dessa ådagalagts, gällde det naturligtvis att utarbeta en ny moral, grundad på den nya kunskapen, och att finna en ny religiositetskälla belägen innanför det nya, afgränsade fältet. »En filosofisk lära utan all tillämpning är blott ett tankeexperiment», utvecklar Levertin, med samma tankegång, som han alltid följt, i studien öfver Lucretius, »och skulle ej den vetenskapliga världsåskådningen hafva något att svara på dessa passionerade tillrop (de religiösas önskningar om något för hjärtat), vore den praktiskt värdelös, hvilket vill säga detsamma som

amputerad och själfdöd------------. Lyckligtvis äro den

vetenskapliga spekulationens resurser vida större än motparten vill erkänna.» Det bestående samhällsskicket stod äfvenledes i närmaste samband med de gamlaåskådningarna. Vid de senares utbytande mot nya måste också det förra skiftas, och sedan det fastslagits, att himlen är tom, följde som en plikt att göra det litet drägligare för flertalet på jorden. »De stora sociala problemen hängde hotande och svårlösta öfver en» (det är åter den unge Levertin, som talar), »man iakttog pauperismförhållandena så skarpt som aldrig i någon tid»; hvar och en måste vara »arbetare och söka i sin mån vältra de Sisyfusblock framåt, som fördom och okunnighet lagt på mänsklighetens väg».

Den från Oscar Levertins tjuguandra år stammande tidskriftsuppsats, som ofvan på tvenne ställen citerats, fortsätter i en skildring af hur denna generation blef »en släkt af oroliga tviflare, af misstrogna grubblare, hvilka så vant sig vid att ängsligt dissekera allt, att det till slut blifvit dem svårt att hänföras af något». Motsatsen synes oss utgjort sanna förhållandet; för våra ögon står dessa människors pessimism, som de eller deras litterära skildrare ibland trodde på en smula för naivt, som den skäraste optimism. Till och med den öfvernervösa sensibilitet, öfver hvilken de ofta så veklagat i böckerna och hvari deras pessimism väl egentligen skulle bestått, tyckes oss endast som en kry, öppen och ofördärfvad mottaglighet för intryck. Det mörka öfver dem liknar den allvarliga, bekymrade, måhända sorgsna, men icke förtviflade minen hos en läkare, som böjer sig öfver sina sjuka och som sett, att mycket är ondt — men icke tviflar på sina botemedel. Deras melankoli är så ung: de tillfälliga orsakerna till grämelse och misstämning betyda så litet, ty de äro vissa om morgondagen och hvad som är det viktigaste och hvad man senare, att döma afböckerna, trots allt hvad som blifvit sagdt, icke gör mera utan förbehåll, utan urval, utan att medvetet försköna i inbillningen — de älska lifvet:

------han som dock från hufvud till fot kände sig som

idel kärlek.

Ty han älskade så högt, utan mått och gräns, och där han framåtlutad, obetydlig och ful vandrade sin väg, medan julaftons muntra buller lustigt sorlade omkring honom, brann hans hjärta i en stor, flammande eld (Konflikter).

Den svarta masken låg öfver ett blomstrande ansikte, »en entusiasts ansikte, besjäladt af verksamhets-och stridslust, af längtan att uträtta något, att göra luften friskare och renare, människorna lyckligare», står det i en af dessa återblicksromaner öfver tidsskiftet, som äro så kuriösa att läsa, Axel Lundegårds Röde prinsen. Och i sin motsvarande studie, Lifvets fiender, talar också Levertin om »den lycka, som spred sitt solljus öfver dessa år»; för öfrigt hade han redan strax på det första stället i revyartikeln tillagt: »det förefaller, som man ej behöfde misströsta om den generation, hvilken har tron på vetenskaperna och tron på utvecklingen att stödja sig vid.» De där ungdomarna synas oss ha haft ett revolutionssläktleds humör att sätta yxan till det lutande trädet och en vårs och grynings-tids tillit till hvad som spirar i kylig luft under svart mylla.

Visserligen är den nu gjorda karaktäristiken en fiktion, byggd på fiktion, och måhända har detta släktled i denna form aldrig existerat: det blir det bildnings-historiens sak att en gång utreda. Men strax efter det Strindberg uppträdt med sina »dystra, världsför-aktande åsikter», och kritiken började mumla, för att snart hojta, om en skola (hvilken den nämnda diktaren för öfrigt hade sä litet att skaffa med), som »icke sträfvade efter skönhet»,

har man ett bestämdt intryck att af en mäktig, samlande anda en dylik kraftig, modern generation förenats, hopknutits i Sverige. Och det är, isynnerhet genom kritiken, som om den egentliga 8o-talslitteraturen mera varit ett verk af denna generation i dess helhet än af enskilda individualiteter; den pust den har är den stora samfällda rörelsens. I den stund man fattas af intresse för den, tänker man icke på debuterande skribenter eller skribenter öfver hufvud: man drömmer om en stor sammangaddnings manifest, hvil-kets författare icke haft några aspirationer på bemärkthet, utan låtit sina namn försvinna bland de många under-skrifvamas — och just därför vill man hedra dem och minnas dem. Mera än författare ha de varit, som Geijer-stam sade, Karle: i betydelsen män ur ett led och i betydelsen män. De ha blifvit diktare, i den grad de äro diktare, på sitt samtycke att göra sig till uttryck för rörelsen. De arbeta på olika vis. De skrifva ren »tendens»: de bruka konstens verktyg i afsikt att genom-drifva en eller annan bestämd förändring (och det är en ädel användning af ordet och det är svårt att förstå, att man principiellt kan klandra den). De skildra generationens inre lif och utveckling i typer och gestalter, till lära eller varnagel. De skildra fattigt folk, de lägsta klasserna, samhällets bottenfällning: för att protestera mot den för-handenvarande sociala ordningen, för att suggerera en ny, eller också af kärlek till lifvets kraftigaste former, af sympati med de enkla, som stå naturen närmast. (Och här framträder väsenskillnaden mellan den svenska»realismen», som uppstått ur naturforskningen och de kritiska vetenskaperna och har sitt mål i den praktiska sociologien, förbättrandet af människans villkor, och den franska naturalismen som är en i verklig mening litterär rörelse och hvilken som sådan har såväl utgång som mål inom litteraturen själf.) Deras utveckling till de populära skribenter, som vi känna och inför hvilka man erinrar sig, att det Geijerstamska ordet — gällde 8o-tal-isterna, tyckes ha försiggått på följande sätt. De ha förts in i litteraturen af ett socialt verksamhetsbegär, men när kampen senare blir för hård, erinra de sig plötsligt ha hört, att diktningen skall ha sin uppgift i sig själf: de rädda sig öfver till detta slags litteratur och säga sig nu endast vilja vara författare. Sitt föregående halft bortförklara, halft återkalla de, sin inspirerande gudom, generationens samlande anda, svika de. De utveckla eller förvränga sina »individualiteter» och det handtverk de så småningom förvärfvat; de intressera dem de kunna, med dessa nya medel. Det gamla ha de icke mera. En smula förbluffadt frågar man sig först, hvart generationen tagit vägen; så erinrar man sig, att det aldrig varit fråga om en litterär generation, att litteraturen endast varit ett tillfälligt uttryck för densamma. På de reala områdena har den måhända arbetat vidare eller åtminstone sträfvat efter att uträtta något: med Karl Staaff bildade den ministär. Där har den också aflat af sig nya släktled; i självfva verket äro 8o-talisternas fortsättare icke att söka inom litteraturen, utan på de sociala och politiska framstegspartiernas olika praktiska falt.

Till dessa skriftställare, hvilka begäret att arbeta socialt gjort till diktare, kan man visserligen icke egent-ligen hänföra Oscar Levertin: det har redan påpekats, att hans ofvansagda 8o-talsproduktion är förhistorisk, befinner sig framom den verklige författarns uppträdande. Men hvad som felas är blott de orfevska ackorden, som ordna byggnadens stenar: denna alstring, som endast ofullkomligt antyder skribenten, är däremot tillräckligt personlig för att, på liknande vis som bref kunna göra, röja sin upphofsmans helt mänskliga daning

— den bröstkorg, den lefvande anden skulle fylla.

De små resonnerande uppsatserna ge den förnekande världsåskådningen med just det där bejakande och troende, varma och hänförda. Skisserna och novellerna ha väl i sin byggning och stil ett och annat, som tyckes träda utanför. Författarn synes anstränga sig mindre med sitt motivs idé och dennas utveckling än med ordet och frasen, trots att han likväl icke (det gäller honom för öfrigt också senare) hyser någon absolut vedervilja mot uttryckets banalitet. Här och hvar återge bilderna ett slags religiös mystik, hvilken förvånar, innan man får klart för sig, att det närmast är fråga om ett litterärt tillgodogörande — att jämföra med de talrika ur konstens och musikens världar hämtade liknelserna och allusionerna. Språket söker musikaliska effekter och följer i de skildrande delarna en trefvande melodi, som någon gång går öfver i ren lyriks rytmer. Men det mest karaktäristiska i dem tillhör det också för generationen mest karaktäristiska. Deras glädje vid detaljer och smådrag tyder på den kärlek till lifvet, för hvilken intet är betydelselöst. Levertin, som längre fram, särskildt under några år på 90-talet, gärna dref gäck med dem hvilka »bokföra den lilla lifstillfälligheten med reporterns förgudning af bagatellen», har emeller-tid också senare helt svärmiskt talat om »iakttagelsens ödmjukhet»: i

precis samma volym Diktare och drömmare, hvarest han tryckt de anförda, hånfulla orden, har han vackert tolkat just den tro, som nog legat bakom »registratorernas» »materialsamlande och vördnad för dokumentet»; »tron att tanken skulle kunna finna allt uppenbaradt inom världen själf, blott man gick till studiet med iakttagelsens ödmjukhet». Samma glädje vid fyndet och samma öfvertygelse om dess viktiga innebörd möter i själfva språket. I detta träffas nämligen verkliga fynd: någon gång utgöras de af provinsialismer, och en skämtare skulle kunna påstå, att Oscar Levertin, som så väl användt sitt lif, till och med dragit fördel af det midt i sin komik tragiska för denne lidelsefulle stockholmare att af en slump ha kommit till världen på landet utanför Norrköping. Flertalet bildas likväl af en mängd den borgerliga Stockholmsjargongen tillhörande lustiga uttryck och vändningar, dem vi alla hört hundratals gånger, men dem man eljes knappast finner litterärt bevarade. Dialogerna närma sig ofta så tätt intill de verkliga samtalens sladdriga hållningslöshet, att det ibland uppkommer en rätt egendomlig brytning mellan dem och den i hög grad »skrifna», poetiserande prosan i andra partier; midt i öfrig stilisering saknar man den »stiliseringens ståltråd genom replikerna», Levertin i sin bok Gustaf III som dramatisk författare omnämner i konungens dramer och som gör, att »det hela aldrig förlorar sin litterära stadga». Men det där artistiska felet har åstadkommits allenast af sträfvandet efter trohet: det är en fotograf, som alltför mycket dyrkar det han söker fånga i sin kamera och alltför mycket fruktarsin egen blicks godtycke för att vilja retuschera. Det är ett slags hängifvenhet, vördnad, dyrkan — det är icke fotograferandet för fotograferandets egen skull.

Det är några linjer i Kung Salomo och Morolf, hvilka man kan förutse komma att användas i många framtida karakteristiker af Oscar Levertin — de vackra verserna

i Salomo om sin och Morolfs sång:

Så sken från världar, som gå under, förbrunna festers fackelräcka, dödsurnors frid och stjärnskotts ljus, skilsmässans bleka högtidsstunder min diktnings genklang endast väcka.

Och helt säkert skall man tycka sig spela med korten på borden, när man på detta sätt begagnar sig af diktarens egna ord: låter honom själf vittna. Men äfven om själfva kalken är af en gåtfull, smärtsam och nästan overklig skönhet, och äfven om det är för den ensamt, som man älskar blomman, bör man likväl icke helt bortse från den frodiga, starka stängeln, som bär den uppe, och från den saftiga, födande jorden, ur hvilken den stiger upp. I hvad som hunnit skrifvas om Levertin har man redan alltför litet uppmärksammat den ur-friska, natursunda, lifsdugliga grunden hos honom, alltför mycket betraktat hans anslutning till en rörelse, hvilken kärleken till den simpla, dagliga verkligheten bar upp, som en ungdomsförvillelse, som ett följande af ett mode: som en episod utan samband med hans senare gärning. Något af skulden ligger i den brist på logik han själf ofta, när han egentligen nästan blott var poet, tillät sig, och då såsom poet hade rätt atttillåta sig, mycket däraf kan hänföras till den omständigheten, att hans lif afklipptes just som det höll på att utveckla sig till de stora skriftställarnas hela samlade, konsekventa verksamhet. Redan i det föregående ha ställen ur Levertins senare skrifter kunnat användas tör att illustrera kulturskedet 8o-talets nedbrytande och uppbyggande tendenser; längre fram skall med ytterligare hänvisningar påpetas, hur han, trots här och hvar bristande följdriktighet, i det hela som äldre är lika äkta son af den friska första »moderna» svenska generationen, som han var som ung. Hans vaknande litterära geni och dess psykologiska betingelser ha endast medfört modifikationer. Metallen, som smältes och strömmar, är ädlare; gjutformen har förblifvit densamma.

Jämte af tidens robusta styrka bars han af rasens: den mer än någon annan robusta judiska stammens seghet, energi, äregirighet. Bland de egenskaper, som mest kunde gagna i detta kulturhistoriska ögonblick i Norden, voro just de, hvilka utgöra judarnas yppersta på samma gång som obestriddaste: assimilerande bear-betningsförmåga, intuitiv snabblick, arbetsraseri, uthållighet, eld midt i skepticismen; den unge Levertin kunde, allenast såsom israelit, hälsa sig som lycklig innehafvare af en god mundering för striden. Det i Oscar Levertins väsen, som han själf på olika ställen och efter honom andra angifvit stamma ur blodet, har mest varit känslan af främlingsskap och däraf följande tungsinne; emellertid ägde han säkerligen från början också en betydlig dosis af den judiska friska duktigheten och den judiska ihärdiga viljekraften. Äfven senare trädde dessa beståndsdelar af hans natur fram i förvånandespecifika vändningar. Jag såg för några år sedan en ung och otryckt poet visa honom en del af

honom själf starkt påverkade dikter, tolkande detta levertin-ska skymningsvemod, som efter handen bildat skola och blifvit ett bene — eller mak — commune för så många; den unge mannen föreföll högst öfverraskad, när mästaren, af hvilken han sannolikt inbillat sig skola bli tagen tragiskt, högtidligt som själsfrände, gaf honom en praktiskt förståndig admonition i ungefär dessa ordalag: »Hvarför skall ni nu också gå i det ledsna? Ni begriper, när jag kom, var det annorlunda: nu är det gjordt så mycket i det melankoliska.» Yttrandet får icke anses innehålla en uppfattning af konsten som fiffig habilitet: en dylik är visserligen också judisk, men vulgärt judisk och var Levertins syn, samt framför allt hans eget sätt att producera, främmande. Men han hade en öfvertygad tro på viljan och ansträngningen, han menade, att en hvar kunde i samma grad han förmådde vilja, att en begåfning därför kan anpassa sig i nästan oändliga former; på samma sätt brukade han gärna häfda, att man endast behöfde vilja för att bli frisk, när man var sjuk — och jag ser ännu den nästan kuriöst säkra min på ett fullkomligt allvarligt ansikte hvarmed han en kväll öfver en bordduk sade till en novellist, som (något icke så säreget bland författare) förklarat pengar vara mera eftersträfvansvärdt än talang: »Du skall se, att du får dina millioner. Alla jag har känt som verkligt önskat bli rika ha blifvit det eller hålla på att bli det.» Trosvissheten, hvarmed detta uttalades, var sådan, att den åsyftade skriftställaren smittades af samma öfvertygelse och genastbegärde och erhöll i form af lån ett mindre förskott på de blifvande kapitalen!

I Ola Hanssons *Resan hem* kan man erhålla en föreställning om den unge Oscar Levertin, om man blott skiljer bilden från dess förklaring: bokens författare har nämligen tecknat säkert som artist, men sedan af tillfällig personlig misslynthet en smula omtolkat och förvridit. Ola skildrar hur unge »Cohn» i samkvämen med »Truls» och det öfriga kotteriet sitter fåordig, uppmärksamt lyssnande till vännerna och med ett ständigt leende på läpparna. Så var han antagligen, men man förkastar den bifogade kommentaren, att hans älskvärda lyssnande uttryckte en naiv beundran för kamraterna och att hans leende var en bortkommen kammarmänniskas meningslösa, generade. Han lånade öra till vännernas planer och tal, som man låter andra berätta om sina älskarinnor, när man har den man själf dyrkar hemma inom sin egen dörr, och hans leende liknade det, hvilket han uttydt i *Stockholmsidyll*, i *Legender och visor:*

Jag gick med tankspridt leende kring munnen, liksom man går, när man sig väntad vet.

Han var så säker om sin framtid, som om han redan hade den, där han byggde upp den bland sitt studierums böcker, och han gick emot sin lifsgärning som mot en kvinna, hvilken sträcker »öppna armar». Jag frågade Levertin för några år sedan, om han alltid, från början, tänkt sig sitt lif som det blifvit, med en verksamhet som vetenskapsman och akademisk lärare; och han svarade: ja. Hans första terminer iUppsala äro den blifvande lärdes mera än den blifvande poetens, om de också kunde sägas vara i lika mån bådas, när han störde grannarnas nattsömn med skanderande af grekiska hexametrar, i det han vandrade af och an i sin kammare; Tor Hedberg, som bodde vägg i vägg med honom ute på Luthagen 1882—83, kan berätta historier därom. Själf talade han gärna om denna tid som om det stränga, grofva arbetets — det stränga, grofva arbete, som han ansåg det för sin lycka att ha tidigt kommit in i och för hvilket han hos andra, på hvilket område det än röjde sig, hyste en nästan otrolig respekt. En stor fransk skribent, hvars produktion är helt annorlunda, men hvilken som han var en lidelsefull, orolig och brännande natur och som blef en ej mindre lärd man, Merimée, talar i ett bref om några år, han under sin ungdom låtit gå förlorade med intigheter och i dåligt sällskap, af leda och desperation; Levertin tyckes lika litet i sin ungdom haft några förlorade år som han senare föreföll känna till förlorade dagar.

Oscar Levertins första alstring målar en ungdom, som är barnslig och mogen, oskyldig och solid, glädtig och arbetsam; devisen öfver densamma är Virgils *Fervet labor*.

*Oscar Levertin.
Porträtt taget i Davos, vintern 1891.

INSPIRATIONEN.

Kanske det är naturligt och logiskt, att det ar 0scar Levertins död, som förklarar honom för oss, ty döden var det

ord, hvari han själf fann sitt väsens förklaring.

Det som af denne robuste unge man skall skapa en poet, det som skall förfina dessa kraftiga, stort huggna drag, det som skall göra denna en smula primitiva energi och denna ärelystnad, som i sig själf skulle varit likgiltig och måhända kunde blifvit frånstötande, sympatiska — det kan man nog också redan spåra i 80-talsproduktionen.

Det däri, som *direkt* kan anses peka på att blodet hos dess författare icke är lika oangripet som det är rödt och häftigt, är visserligen icke mycket. Som redan anmärkt, skulle detta utgöras af något trånande, sökande i stilen, hvilket skiljer sig från ögonblickets allmänna intentioner, samt af något aflägset i motivval och ansträngdt i komposition, om hvilket detsamma kan sägas. Om det där är så påfallande, som det måste vara, eftersom alla antecknat det, beror det likväl mest på tvenne speciella omständigheter. Den ena är, att man har i tankarna den produktion diktaren efteråt gifvit lif; man observerar, hvar likhetsdraget ligger, detta växer i inbillningen vid konfrontationen, och man begår det lilla felet att betrakta den senare alstringen som nödvändigt utvecklad urungdomsskrifternas ofvannämnda egenheter, ehuru dessa mycket väl kunnat bilda anslaget till eller tongångar i en helt annan kommande musik. Den andra är ytterst löjlig, men förtjänt att framhäfvas: det skrefs allmänt så tarfligt under tidsskiftet, att frånvaron af stil nära på hade blifvit som en underförstådd punkt på programmet och att blott härigenom den som hade stil, af hvad karaktär som helst för öfrigt, kom att se ut, som om han gjorde opposition och höjde protest. Man bör läsa det bref som hertiginnan Cajanello ställt till O. L. själf, angående stilen i *Konflikter*, som finnes tryckt i *De nya poeterna;* det uttrycker icke precis det sagda, men något ditåt. Anne Charlotte Leffler förbluffas öfver det lilla antal finurligt svarfvade meningar, som kan uppletas i denna bok, till den grad, att hon måste kalla författaren »skald» och »det unga Sveriges lyriker» och likväl ger hon komplimangerna »ni är aldrig banal», »er bok är mycket väl skrifven» med en höflig kyla, som om dylikt visserligen vore »stora fördelar», men alls icke kunde vara afgörande för spörsmålet, huruvida ett arbete är att hänföra till litteratur eller icke. Men äfven om flertalet af tidpunktens skribenter ännu icke hunnit förvärfva sig eller aldrig skulle förvärfva sig någon större litterär begåfning och äfven om, såsom förut är skildradt, det respektabla hos dem mest uteslutande låg på andra punkter, är det ändock klart att, när man en gång kämpade med pennor, de bästa pennorna skulle vara att föredraga framför de ordinära; och i sakens natur var intet, som stadgade, att det område, man kunde tillerkänna den personliga smaken eller fantasien, där en sådan fanns för handen, skulle vara så litet ochkringskuret. Gustaf af Geijerstam, som med lif och lust tjänstgjorde som generalissimus för 80-talets litterära Sverige, drog också manligen sitt svärd för den unge Levertins af kritiken naturligtvis förlöjligade besynnerligheter och gaf honom en framstående plats inom falangen — med hans samtliga karakteristika.

Men i själfva dessa sidors styrka, d. v. s. den personliga styrka, hvarom de ge föreställning, finnes ett öfvermått, som gör den misstänkt: liksom en alltför stark rodnad på en kind, hvars blomstring man beundrat. Man hör genom dem en röst, som är hög och ifrig. Man ser öfver dem ett par ögon, som girigt insuga lifvet. Man anar bakom dem en hjärna, som rastlöst bearbetar stoffet. Men rösten har tonfall, som brytas, ögonen glänsa för starkt, det är en smula feber i hjärnan.

Allt det där kan på visst sätt sägas vara skrifvet af en som skall dö ung. Det är en snabbhet att göra sig hemmastadd i tiden, kulturen, debatterna, som hos en som måste skynda sig. Det är en oförnuftig dristighet, som hos en som med ett leende kan säga sig, att han icke behöfver frukta efterräkningar. Det är en hänförelse, hvars högt slående låga kan låta en tro, att den nästa ögonblick skall slockna.

Kamraterna ha ett tryggare grepp om ämnet, bagatellen de iakttagit; de skrida till utförandet lugnt som de som veta, att de begynt en lång bana, och som ge sig tid. Han kastar sig öfver hela faltet, utan besinning. Och så är det ändå, midt i alltsammans, en liten trött likgiltighet, som liksom beredvilligt erkänner, att hvad han gör är icke så mycket och de andras kan vara bättre, en liten hemsjukhet, som kanbli till leda vid det hela: mitt rike är icke af denna världen.

Någon motsägelse ligger icke häruti; det är en organiskt framvuxen motsättning: styrkan står så godt samman med svagheten. Hvem känner icke att hos kraftig, brådt uppskjutande ungdom det dödens frö, hvilket spirar i lön

hos alla, ofta iår samma häftiga grodd och fart som det öfriga? Eller, för att ta saken på ett annat sätt, och gripa närmare, hvem vet icke, att de, som äro bestämda att dö tidigt, i regeln enträgnast, med små mellanstunder, då de släppa allt, hänga fast vid lifvet? De ordna allt för att stanna länge kvar; och så hämtas de plötsligt bort en vacker morgon — orka plötsligt icke mer.

En kalladf en af dem som utsetts att gå med den första skörden — och som så småningom själf börjar ana det. Man vet, att han var bröstsjuk (»detta fina eteriseringsmedel», säger han någonstädes om bröstsjukan) och tämligen uppgifven; hans debut var skisser från kurorter och om lidande. Från Rivieran har ännu ett helt och hållet oreflekteradt muntert lynne i sin snälla barnslighet; det verkar nästan blott som en händelse att de bästa raderna däri, de enda riktigt välskrifna slutlinjerna i berättelsen, När platanerna löfvas af och slutlinjerna i boken ha denna lydelse:

Det förekom henne, att den man, som nu halfsofvande hvila-de mot hennes bröst, låg lik i sin kista och efter den följde ett helt led af människor, som liknade honom, framåtböjda, blodlösa och aftärda varelser, lidande för en nedärfd skuld, med lungsiktighetens tecken på sina kinder och osunda vätskor i sina ådror, idel osunda vätskor»Men snart trefvar han efter sin typ, han kommer den på spåren i novellen Konflikter i boken af samma namn, och det blir starka ord, som lysa upp här och hvar på en sida; han famnar den i den 1888 planlagda, 1889 till större delen skrifna Lifvets fiender, och det blir en hel liten innerlig och darrande studie. Läs om hjälten i den förra historien: >Han älskade den syndiga, brokiga världen med ett hett temperaments hela glöd. Han kunde rusa sig af ett skratt, som han hört på gatan. Han kunde lefva vecktals på en blick ägnad honom af en förbigående.» Unga blod, du är för varmt, du glöder, det är icke så man förbrukar sig, när man vill lefva I Du borde lägga din sträfvan, din vilja på is, som de andra, det vore klokare! Din stora ifver, den är en eld, i hvilken du skall brinna ned! Och genom lifvets stoj, som fångar honom, och uttröttar honom, stiger också för Otto Imhoff i den senare berättelsen ett starkare och mera lockande och mera förfarande brus, suset öfver vågorna i dödens flod, »den långsamt rinnande, isklara Acheron». Och han går ned mot dess vatten, stilla, motståndslöst dragen, af ett mystiskt tvång, i ett slags lycka: den hvarmed man efter kamp låter händerna sjunka och fogar sig i det nödvändiga ... som gick han hemåt.

Kritici liksom vanliga läsare (och kritici äro ofta i hög grad vanliga läsare) sätta ej sällan litet för bråd-störtadt likhetstecken mellan hufvudpersonen i en roman eller novell och författaren, isynnerhet när skildringen är en smula lyriskt eller patetiskt gjord. Man skulle kanske ännu kunna tveka att dra slutsatsen inför förhållandet, att dessa svärmare, hvilka, sedan deras elden gäng tändts, ej mer förstå ekonomisera, utan brinna i ett tills de förtäras, och hvilka flamman nästan alltid icke värmer, men sveder, dessa oftast osälla naturer, hvilka bruka slungas fram och tillbaka mellan ytterligheterna, feberaktig upphetsning och förkrosselse, hänförelse och trötthet, lust till handlingen, bataljen och längtan efter ron, förgängelsen, oupphörligt framträda eller skymta hos Levertin — detta slags människor och dessa slags andliga temperaturförändringar kunde ju möjligen ha intresserat honom blott helt objektivt. Man skulle måhända kunna förbli oöfver-tygad till och med inför den särskilda glöd, som vid dessa tillfallen fyller hans diktning och då gör dess själsskildring gripande och mäktig mer än eljes (man tanke på Mardi-gras i Legender och visor, Säng före natten i Nya dikter, hans bägge, jämte Hofmannen, yppersta rococonoveller, Kalonymos och Koblenz med deras porträtt af den omfarande israelitiske rasförsonaren och den för revolutionstanken vunne franske adelsmannen Philippe de Vireu). Men i så fall förvissas man ändock af de flerfaldiga öppna uttalanden eller tillräckligt klara antydningar Levertin i direkt form i sina kritiska studier lämnat om saken. I artikeln om Huysmans i Diktare och drömmare säger han exempelvis, att han känt sig »viljelös som hvarje sjukt sinne i hvilkets botten en gnista af förbränningens ande en gång fallit»; i en sida öfver Strindberg intagen i samma bok, utropar han: »Hvem kan utan fariseism uppträda som den orubbligt kärnfriske och själssunde? Undergångens och själf-förgörelsens frön ligga djupt inom oss. Som flugorna mot ljuset dragas vi mot ödeläggelsen och den som blott en gång känt, hur en gnista kan förbränna» etc*Den formliga kult Levertin hade för ordet »förbränning» bär dessutom i sig själf tillräckligt talande vittnesbörd; det var ett af de ord, hvilka oförmedlade, utan vidare, gjorde honom gripen och rörd.

Dödstanken, som bemäktigar sig honom på tvenne sätt: som smärta öfver en älskads bortgång och som aning om

egen, nära förestående förgängelse, omskapar världen för honom; den ger honom en egen värld.

Det är först själfva förvandlingsprocessen. Hvar är den dyrkade? Vi gingo tillsammans under träden, så var det något dunkelt, som omhvälfde oss, jag ser henne icke mer, men hon kommer nog igen, allt detta är en kvalfull dröm. Det är förståndets vägran att gå in på det oförklarliga att lif plötsligt blir död, att ett leende ansikte med ens stelnar och blir hvitt; det är de förtviflade ropen, som vilja kalla tillbaka, det krampaktiga hoppet att kunna göra om hvad som icke kan göras om, den vilda gråten och den oändliga bitterheten. Och det är den namnlösa skrämseln, när man en natt far upp ur en djup sömn af en röst vid örat: nu skall du dö, och man märker, att något främmande kommit in i rummet och skall ta en och man sträcker händerna afcärjande mot det, men hjärtat krymper af skräck inför förnimmelsen att lifvet lämnar en. Så domnar smärtan som det är dess natur, och ångesten lägger sig som den måste; men själfva bilden arbetar vidare på alla föreställningar. 1 den förra ledan och plötsliga tröttheten ser denne unge man ej mera svaghet, men maningar att icke längre dröja kvar bland oväsentligheter; h vad som fordom syntes honom som ett glidande bort från verkligheten in i det tomma, det tyckes honomnu som ett itervändande från tomheten till det verkliga, ty döden har blifvit till den största verkligheten. Han börjar älska döden, först emedan där är sömn efter trötthet, glömska efter sorg, frihet från allt det som smärtar och därför att endast där finnes icke döden mer! sedan af ett hjärtas behof att älska det som trädt en närmast. Men ett varmt och ärligt hjärta älskar sin kärlek för dess egen skull; och nu älskar han döden i dess väsen, så som han tror det: som mörker, köld, mull, intet.

Det blir till en filosofi, en metafysik, en mystik, en religion... Sin filosofi, sin föreställning om tingens väsen, gör han till en metafysik, där döden är principen; och denna metafysik gör han till en mystik och en religion genom att lägga dyrkan däri — och med ett litet skratt kan han säga sig, att han är med och fuskar i ett beryktadt yrke: arbetet på en försoning mellan religion och vetenskap. Religionerna gjordes af ett släkte, som icke ville veta af något slut, och mystik var begär efter oändlighet, för det enda som förstods: individen. Denne diktare gör en religion af upphörandet och en mystik af ändligheten. Med samma andakt som de religiösa sade: du skall lefva, säger han: du skall upphöra. Lyckligt som dessa upprepade: ditt jag skall icke dö, upprepar han: ditt jag skall återvända i vinden och mullen. Som de tröstade: döden är en sekund, tröstar han: ditt lif är något öfvergående. Oändlighetsbegäret skapade det eviga lifvet; Oscar Levertin får oändlighetsförnimmelser inför förintelsen. Skönheten, storheten, majestätet är att intet skall bli öfver af hvad som bränner och lyser idin tanke och lider och jublar i ditt hjärta, och att rymden evigt brusar.

Lifvets makter bli dödens symboler: kärleken är de famnandes försök att nå förintelsen, befruktningen tecknet att insekten skall försvinna, hänförelsen den droppvisa förblödningen, arbetet det redan från början märkta, ty det ägnas framtiden och skall öfverlämnas åt andra. Allt det som lofvar och lockar älskar han nu, därför att det bedrar och sviker, allt det vackra, därför att dess skimmer skall brista eller redan är brustet. Det hela får öfver sig en ny hemlighetsfull och smärtsam glans, det märktas och invigdas, bländ-verkets och chimärens. Jag skall alltid minnas det uttryck, hvarmed han kunde säga, när han läste några verser af en gammal poet han älskade, eller visade en gravyr efter en gammal tafla han sett en gång och som nu drömde i ett galleri, långt borta: »Det är så vackert, att det gör ondt...» Andra älska lif som lefvats och lif som lefver och kalla det forntid och nutid; han börjar under de där namnen snarare älska det som upphört och det som håller på att upphöra. En vis kurtisan, som skulle dö och tillfrågades, om hon sörjde däröfver, svarade: »Hvarför? Jag lämnar efter mig endast döende.» Det är det döende denne skriftställare älskar i allt det lefvande: ögonblicket såsom intermezzot mellan tvenne mörker, med skuggor ännu öfver sig från döden bakom, med en alltmer inkräktande skymning från den andra framför, världen som skådespelet, hvars ramp man snart skall se skrufvas ned.

Hans kärlek blir större: som hos den som sitter vid en döendes bädd och pressar hans hand och villlägga in all sin varelse i denna yttersta handtryckning. Han vill endast älska, endast sysselsätta sig med det han verkligt kan älska: det stora, det allmängiltiga, det väsentliga, människan som helhet, öde i universum, del af släktet, griper honom mera än allt det spridda, hvaraf hennes dagar upptas, den id, de tillfälliga ansträngningar, som binda hennes tillvaro samman. Böckerna föredrar han framför människorna, emedan de ge deras viktigaste, mängdens, det helas, koncentrerade lif, därjämte det som är mycket starkare än detta: de högsta ansträngningarnas lif,

konstens, skönhetens, tankens; i böckerna sätter han världsutläggningen, meditationen, de filosofiska frågorna, öfver skildringen, återgifvandet. De hvilka, uttryckande andra sinnesriktningar, andra temperament, kalla honom skeptiker, därför att han icke så starkt förmår intressera sig för minutens brottningar, intresse- och klasstrid, svarar han, att människorna ha lof att vara olika, att hvar och en själf har att bestämma, »hur långt han, sin natur likmätigt, vill sträcka sin kamp» och att den som icke bedt om att bli vald till riksdagsman icke bör bedömas som en sådan. Och han kan spefullt citera hvad som yttrats af en af dem, som »hetsporrarna» själfva bruka nämna mästare, Rougon-Macquarternas mästare: »den verkliga handlingsmänniskan är skriftställarn, som endast bekymrar sig om att skrifva och lefver i afstängdhet», han kan erinra om Zolas häftiga förklaringar, att det offentliga är smuts, som smutsar hvem som helst, som befattar sig därmed: när samtidens störste möderne romandiktare, en af dess hänsynslösaste andliga omhvälfningsmän, under hela sin bästa tid uttalat och följt dylika åskådningar, kan det ocksåförlåtas en anspråkslös forskare och lyrisk poet, om han håller sig borta från diskussionerna. Men för öfrigt upptar han angreppen och missförstånden med jämnmod och har icke tid att polemisera mot beskyllningarna för kyla — af det skäl, att han ägnar alla sina stunder åt det, för hvilket han brinner.

Man har ofta behandlat Levertin som »artisten», mannen, hvars väsentligaste egenskaper äro en fin intelligens och en fin hand; man bör ansluta sig till denna uppfattning, därest man vill missförstå hans verk. Hvad som i annat fall skall observeras hos denne författare är icke en intellektuell smidighet att sätta sig in i andras själar, det är styrkan och egendomligheten af hans eget själslif. Hvad som skall beaktas är våldsamheten, hvarmed en bestämd föreställning, dödstanken, påverkat honom, att han icke, som så många, hvilka mottaga starka intryck, kastat af dem, åter elastiskt rätat ut sig, att han tvärtom genomträngts i fullständig helhet, organiskt.

Och här framträder igen och fullast hans naturs sundhet och styrka: för de svaga, i födseln och blodet anfrätta och korrumperade, skall ordet »dö» aldrig klinga med en orkesters musik, men som ett rispande mot glas, ett ljud utan klang, som man blott — förstår. Förgängelsetanken skall hvarken bereda dem kval eller skänka dem en harmonis lycka: den är dem för självskrifven, de ha alltid burit den med sig.

På detta sätt har Oscar Levertin blifvit ungefär motsatsen till artisten, virtuosen, handhafvaren af de många instrumenten. Detta ådagalägges för öfrigt tillräckligt tydligt af den påfallande enheten i hans endast till det betydelselösa: formen, skiftandeproduktion. Det gör i självfva verket föga, om man läser en kärleksdikt eller en lärd afhandling af honom: de meddela en samma anda. Det var icke en poet vid sidan af vetenskapsmannen, icke en vetenskapsman vid sidan af poeten, det var icke en som gjorde kritik af samtida skönlitteratur och en annan som skref historiska skildringar och filosofiska kommentarer. Det var ett enda lidelsefullt temperament, en enda stark och ursprunglig själ.

*

DIKTAREN.

Ett själslif som detta har icke kunnat uttryckas i ett författarskap af art som det, hvarmed Levertin började och hittills företrädesvis hade idkat: skildringen af hvardagslif. Med nödvändighet bryter det sig nya banor. Den som låg närmast till var att förvandla den *enkla* lifsskildringen till den *sammansatta:* i stället för det jämngrå och fattiga han *såg* skildra det skiftande och rika han *kände*, studera sitt eget själslif och speja efter andra som erbjödo frändskap, häraf söka ge belysning och utredning. Det ledde till själsskildringen i novellform och själsskildringen i essayform, samma sak i två kostymer, ofta brukade samtidigt af samme författare: den psykologiskaskildringen af människor med diktade namn eller den psykologiska skildringen af människor, som namnges.

I så godt som allt hvad Levertin gjort inom den förra konstaterar man att de direkta metoder att framställa, som där tränga sig på, icke voro de för honom mest ägnade; endast i de allra bästa af berättelserna ger han icke eller nästan icke exempel på en skribent, för hvilken det faller sig naturligast att förmedla, förklara, själf ta till ordet.

Dessutom, studiet af de rikaste, mest upprörda själslifven tillhör icke egentligen hvad man kallar romanen; man skildrar lika litet en Pascals som en Alexanders ande i fingerade individer i en »berättelse». En i regeln riktigare form blir här monografien öfver genier, tänkare, skalder, på grundval af dokument och fakta, hvilka behandlas och tydas på fullständigt samma sätt som de iakttagelser man gjort på lefvande lif.

Också är det hufvudsakligen åt själsskildringen som essay Levertin ägnat sig; linjen från Konflikter fortsätter öfver Lifvets fiender och en serie uppsatser om franska författare, publicerade på 8o-talet, till Diktare och drömmare. 1 studier som de öfver Lucretius, Renan, Huys-mans, Strindberg, många andra, äldre och senare, offentliggjorda i bokform eller ännu icke, har han berättat oss om den nya värld han fått, dess sorger och fröjder, dess tvifvel och vissheter; och på ett sådant sätt, att man alltid skall gå tillbaka till dem för att närma sig människan, som skref dem. Hvad man i dessa essayer beundrar är icke det uppmärksamma, tåliga inträngandet i, förbindandet och följandet af den serie rörelser, som tillsammans bilda en människosjäl: det är, utom deras konst att i få, konkreta ord ge en rent yttre bild afen diktare och ett verk, den storartade och sköna belysningen af den enskilda rörelsen, visionen, blixtskenet öfver den punkt, där skildrarns och den skildrades själar berört hvarandra, kastande dager öfver bägge, men naturligtvis den säkraste öfver den förra. Levertm har skrifvit en dikt om kvällens första lykta, som »efter ljus ej tända än tycks vilsegånget spana»; på samma sätt, säger han, spejar han själf efter bröders ansikten i mörkret: hela hans kritik får, ej ofelbarhet, som för öfrigt icke existerar, men storhet och skönhet af uttrycket med den sökande blicken och åtbörden med den framsträckta handen. Boken, för hvilken han kände på ett annorlunda lidelsefullt sätt än som är brukligt hos oss, blef för honom en individ, med hvilken han talade; härigenom kom den att lefva i hans artikel (någon gång också, när den knappt lefde i verkligheten), men naturligtvis var det ändock mest sig själf han biktade, sitt lif, sin värld, sin dröm.

Det är på ett annat vis Levértin, till uttryck för sitt temperament, ombildar skildringen. Människorna som bullrande, om sin egen betydenhet öfvertygade maskiner, hvilka gestikulerande och ifriga göra anspråk på vårt intresse och vår tid, ha blifvit honom främmande; och också närmast frånstötande, i deras »låga fikan», då hans läggning icke tillåter honom att föra dem in under komikens ljus. (Levertins kvickhet hade ej sin botten i hat, förakt eller harm; den var icke förgiftad och nådde icke djupet, den var lustigheter, en fyndig tankes sammanställningar, godmodigt raljeri. Han var, som han själf en gång påpekat, »en man, som helst sade folk artigheter»; när detta icke lät sig göra, föredrog han att förbigå och tiga; måste hanändock säga ifrån, gjorde han det allvarligt, direkt.) Människorna synas honom som knappt märkbara vibrationer i den gränslösa rymden och den gränslösa tiden. Redan staden, där de bo, murarna, inom hvilka de andas, tyckas lefva med ett högre, mäktigare lif, det framfarnas

— och det framfarna är större än det varande, ty det har helt öfver sig glorian af ödet, förgängelsen. Han sätter personerna i en omgifhing af forntidslämning, låter dem därefter glida tillbaka i planet och miljön träda fram. Det blir till en berättelse som Magistrarna i österås, där en stads öden ge rymd omkring dess invånare, gör dem till delar af något större, lefvande med dettas lif; det blir till andra på en gång moderna och gammaldags, som han skref under de senare åren, Ett novellfragment, En annans ur, Rikedom (de bägge förstnämnda bland de finaste och egendomligaste ting han lämnat) och till hvilka han hade tänkt foga flera, historier, där det som talar högst är det som tiger, bohaget, det nedärfda, relikerna, minnet af en död, som plötsligt sitter rak i stolen midt bland de språkande. Eller också återuppväcker han direkt forntiden, fyller de gamla husen med stämmor, hvilka förklingat, de gamla gatorna med fotgängare, som multnat, och skrifver Rococonoveller och Frän Gustaf den tredjes dagar. Och han kan säga, att han älskar epoken han valt för dess egenskaper, för dess orädda, krya tanke, dess käcka humör midt i besvärligheterna, dess fart och friskhet, dess glans och skimmer, allt det ljusa och bjärta, som tilltalar den som själf är sorgsen: i grunden gör han det därför att den lagts i kistan. Det är melankolien i alla dessa ansikten, som fallit samman, alla dessa leenden, som glidit af, alla stel-nade hjärtan, allt dammet i dräkterna, som lyst och glittrat, allt lif, som gick hvart? smärtan och njutningen att kunna säga sig, att om några minuter äro vi själfva lika borthvirflade.

Till dessa bägge slag af skildring, studierna öfver litteratur och studierna öfver forntid, har Levertin därjämte förts af en art yttre nödvändighet. Dödens närhet beröfvar sinnet dess hurtighet, gör sin man till en ensam,

hvilken går likt en främmande i det s. k. verkliga lifvet. Om han också ville det, kan han icke röra sig som förr bland människorna, förstår ej längre att tala med deras lätta, obundna tunga; och de, som instinktivt känna, att han icke är en af dem, vika tillbaka, vägra honom del af sitt lif. Det stoff för fantasien, som de små dussinupplefvelserna icke ge honom, finner han ojämförligt lättare och bättre i böckerna, där han kan välja hvad han önskat och dem han kan lägga ifrån sig, när han blir för trött. Han tar ned ett band från hyllan, och utan att behöfva lämna sitt rum kan han fördjupa sig i de själsliga problem, som intressera honom, språka med de individer, hvilka fängsla honom. Han sluter igen ögonen efter en lektyr af en gammal foliant, af en duodes i blekt guld från det eleganta seklet, eller också af ett modernt historiskt verk, och ser allt hvad som varit och farit på kvällsskyarna, från schäslongen. Att lefva blir för Levertin, som för Plinius, att vaka, vid studielampan. Efter Magistrarne i österås berättade jag honom ett för resten barockt rykte, att den goda befolkningen i det lilla samhälle, hvarpå författaren tänkt, befann sig i största uppståndelse, enär den uppfattat boken som en blodig satir öfver förhållandena inom stadens allmännaläroverk. Han skrattade och sade sig smickrad, men erkände, att han endast ägnat några timmar mellan tvenne tåg åt staden, eller var det en hotellnatt? — och det blott för att få en föreställning om den yttre miljön, österåsborna kunde varit lugna: Oscar Le-vertin hade icke suttit och lyssnat i smyg på deras stadskällare (om han gjort det, hade han antagligen förankrat ett mindre antal genier på lokalen); hvad som mest intresserade honom var luften mellan kyrktornen och kring vindsgluggarna på några gamla byggnader ; och den drömde han sig lika bra från sitt arbetsrum vid Karlaplan eller från en bergstrakt i Norge.

Emellertid, för ett själslif, så upprördt och våldsamt i begynnelsen, alltid så starkt och lidelsefullt; hos en natur, där rörelserna isynnerhet försiggingo på djupet; där allt var ännu mer instinkt än reflektion — måste det naturligaste uttrycket bli utbrottet: lyriken. Och därför, och emedan allt hvad som begärts af formen ernåtts, har lyrikerns verk blifvit det starkaste och största. Det innehåller allt! Flykten till det förgångna och sökandet af sitt själf hos andra lika väl som i det historiska och kritiska; men framför allt ögonblickets egen börda af sorg eller rikedom af sorgsen lycka, och den obeslöjade bikten. Det är alla stadierna på en väg, som icke var lifvets, och alla stämningarna därunder, ett ungt sinnes förtviflan och upproriskhet, eftersinnandet genom ångesten, den plötsliga klarheten, när alla tårar förtorkat, den begynnande försoningen med tanken, de stapplande stegen in i resignationen, återfallen i motspänstighet, förandligandet och det fattade lugnet, tillbakavändande tungsinne, mer beklämmande än förut, ty hopplösare och slutnare; sol-

4. — Oscar Levertin.timmarna med den första skräcken, när dagen börjar stupa, skymningens stilla vemod, kvällen med ny, tilltagande oro — och långt, längre in under mörkret. Det är som tvenne riken: ett kampens, solnedgångs-eldens, med ett purpurskimmer, oroligt, spelande, öfver versen, med röda haf och kärlekens ljufva städer inne i bålet, plötsligt med blod öfver en rad, det utgjutna blodets heta glans och skönhet, en hel bubblande stråle, med andedräkten, varelsens själ, stigande upp ur hvarje droppe, kämpande, hopdragande sig, stelnande, för kölden som dräper; det andra, Riket, det vunna, hvars luft är de spirande fruktträdgårdarnas bleka, tunna, där blommen sakta, drömmande, snöar ned mot sin förintelse, där en vindfläkt med ens stryker fram och för med sig en vision från det aflägsna, okända blåa haf, öar långt borta, vårdjupets, bergvandringens, be-stigningens, hänförelsens ether, lättnande, befriande, högst uppe isande, den nattliga själfuppgörelsens inför väsenslös evighet; — det blir till en lära: döden kan nalkas dig som febernätternas skräckgestalt, och hvit af fasa vill du gömma dig, eller du kan vara den unga sjuklingen och stirrar mot honom med ett trött leende, alltför utmattad att känna fruktan, tacksam att bäras bort genom rymden, redan slutande ögonen till den hisnande flykten, och om han så lämnar dig, öppnar du dem åter besviket och det darrar om din mun som det rycker i ett sörjande barns läppar; men du kan också göra honom till gudomen i ditt iif, om du får lefva, den stränga och milda, och allting blir då så mycket vackrare, smärtan har kommit din blick att lysa mot världen, din tanke har fått rekonvalescentens rörda vekhet, och ditt hjärta blir stilla, till sist.Förgängelsetanken har otvifvelaktigt flera gånger förut erhållit gripande uttryck i svensk poesi; både våldsamt, som förfäran, och lugnare, som resignation. Ångesten vrider händer hos Lucidor, och hos Lidner gömmer den förtvifladt sitt ansikte, medan rymden dånar för de yttersta klockslagen. Såväl hos dem som hos andra är det likväl i regeln ett för deklamatoriskt patos midt i det skakande, en smula teatermaskineri midt i de granna scenerna med ängelns ving-brus genom luften och lampans

sken öfver den svarta grafmarmom: intrycket blir än af en väckelsepredikan, öfver hvars must framföraren själf är stolt, än af en (pennan vill knappt skrifva detl) pastiche på Apoka-lypsen. Den blida melankolien finnes ju hos legio; rätt sällan förefaller dock den reflektion om lifvets korthet, som ligger till grund, synnerligen fördjupad: utmynnar i allmänhet också i den fromma sucken eller i uppmaningen att ta vara på ögonblicket. I det hela är allt detta tillfälligt, ögonblickligt, stundens stämning, rusets eftersmak, syndens ruelse, kvällens — eller söndagens I — eftertanke, icke med starka rötter i personligheten. Sinnenas genomtrangning, tankens berusning och omdaning af föreställningen om döden

— och döden icke fattad som kristet-religiöst begrepp

— träffas egentligen endast en gång: hos Stagnelius. Oscar Levertin fortsätter Stagnelius — man kan redan förutse, att den psykologiska litteraturhistorien skall fastslå detta. När man tänker sig Liljor i Sarons och Legender och visors poeter bredvid hvarandra, är det påfallande, hur de likna hvarandra, också mer än till det allmänna draget: tidigt stämplade båda och tillbakadragna i en egen atmosfär af grubbel och studier, med delar af sinadiktarprovinser som upp mot hvarandra, kransade af riddartorn och borgar, fantastiskt belysta i kvällens blodiga sol, med ett hemlighetsfullt vimmel af dunkla gestalter på gator och vägar, med pockande, törstig, aldrig tillfredsställd kärlek inne i husen eller unga enslingar drömmande den vid sina fönsterrutor, med den farande vinden, de lutande träden, det långsamt skridande vattnet i sammanpressade, passionerade tonfall, i mystiskt, vibrerande bildspråk, talande om »dessa två: kärleken och döden». Som Stagnelius, men som ingen annan svensk, har skalden, som nu lämnat oss, lagt döden likt en brud till sitt hjärta, talat om den med glöd, ömhet och höghet, närmat den intill oss; när årtiondena gått, skall man nämna hans namn med den vördnad, och den undran, hvarmed man nu nämner den äldre broderns. Bredvid hvarandra skola några af bådas dikter lefva hos oss — så länge döden finnes.

Detta författarskap, som till sitt väsen är gripenhet, betagenhet, söker i uttrycket det fylliga och varma, det innerliga och vibrerande, Det är först ett arbete som icke kan analyseras, utfördt af en inbillning, som är rent skaldisk, d. v. s. hvarje föreställning framträder omedelbart som bild, med lifvets fullhet af kropp och rörelse; eller som Levertin själf sagt det om Tegnér: i hans hand lågo orden »ej såsom blotta tecken och skuggor, utan med tingens egna kroppar, färger och konturer». Men denna inbillning har fått karaktär af temperamentet: den nöjer sig icke med intrycken från afstånd, af form, linje och färg, den stryker sig med en svag, melankolisk lystenhet — den sorgsna vällusten att omarma det dödsmärkta — tätt intill föremålet,för att insuga alla sensationer, af doft och hud och andedräkt, det flyktigaste och ogripbaraste: en tanke blir till ett ansikte med noga preciseradt uttryck, en känsla till tindringen djupt inne i en blick, föreställningen om en psykologisk vändning till en gestalt i en i det minsta aftecknad attityd. I hans essayer gei1 detta sista (som i regeln naturligtvis medverkar till deras för vår litteratur enastående lifl) icke alltid ett helt lyckligt resultat. När han på något liknande sätt som Carlyle, ehuru i alla händelser ojämförligt finare och smakfullare, förlänar sina objekt gest, uttryck och ord, känner man visserligen, att detta är fullt naturligt för honom och man har aldrig minsta förnimmelse af

affektation. Men någon gång kan man vara oviss om

hvem det egentligen är som talar, om anföringstecknen afse ett verkligt citat eller blott en fingerad replik;

— saken ledes lätt till öfverdrift, sin egen karrikatyr, och undgår i hvarje fall icke att trötta.

Utformningen till vers och fras blir sedan egentligen endast den ifriga ansträngningen att låta klangen och rytmen på det trognaste spegla tankens gång i

förbindandet af den serie ord, som samtidigt med

bilderna dykt upp för fantasien. I poesien sker detta genom ett utsträckt bruk af alliteration. Denna, som ju icke är något modernt raffinemang, utan ännu använd af naturfolken och fortfarande liksom af sig själf framspringande i de enklaste barnrimmen, stammar ända från språkens upphof och tillhör deras element, tjänar hos Levertin dels att ge illusion af sångarens egen talande eller hviskande stämma, dels, samlande, stärkande bestämningarna, att liksom tränga ned i djupet och upphämta sakens själ, föremålets innersta; hansatiriserar sig själf en smula på

denna punkt i Magist-rame i österås, när han låter skalden Andersson-Alm improviserande begynna en dikt: »vackra, hvita

Valborgskväll» — »de tre v’na gåfvo, tyckte han, hela den svenska förvårens ömtåliga och förflyktande skönhet». I prosan sökes och ernås detsamma isynnerhet genom adjektivens formerna följande smekningar, periodens utväxande, trånande, omfamnande böjning. Det är att förvåna sig öfver, därest man för öfrigt på vissa områden bör förvåna sig öfver något som helst, att man på detta författarskaps yttre uttryck användt ord som »salong» och »elegans» (hvarmed väl åsyftas begär efter elegans). Sträf-vandet efter kall, glatt, korrekt skönhet har alltid varit Levertins vers lika konträrt motsatt som purismen i grunden varit konträrt motsatt karaktären af hans prosa. Ja, hvad han egentligen syndar med är just brist på diskretion och brist på distinktion, framträdande isynnerhet i stundom alltför ringa återhållsamhet och granntyckthet i fråga om alliterationen i versen och i ett ej sällan alltför starkt stödande på adjektiven i prosan: de fel man oftast stöter på hos honom härleda sig alltså från bemödandet om innerlighet och trohet eller just de egenskaper, som bruka beundras i folkdikter. Man har roat sig med att ställa Oscar Levertin i ett slags motsatsförhållande till Gustaf Fröding, »med den lärda och medvetna skaldens axelryckning öfver natursångarens konstlösa rimmerier», såsom författaren till Studier öfver fars och farsörer i Frankrike mellan renässansen och Molihre anger Ronsards ståndpunkt gent emot Clément Marot: det skulle säkerligen icke vara så svårt att påvisa, att den af de bägge, som stod natursångarn närmast, var just Legender och visors diktare (trots allt hvad hansjälf antydt om motsatsen, särskildt i Kung Salomo och Morolf) och att den medvetne och fullflätade konstskribenten i högre grad var den andre.

Levertins förmåga af utmejsling och relief var sådan, att han utan tvifvel skulle kunnat skapa helt och hållet skulptural poetisk konst. Det visas af fulländade, afslutade exempel som Sibyllans spådom och den första skildrande hälften af den sköna Bröllopet i Kana. Man vet det af de många accessoarer och detaljer från hans verser, hvilka outplånligt etsat sig fast i ens minne genom ordvalets konkreta styrka, genom bilder, som materialisera det flyktigaste, genom det lugn hvarmed synen fasthållits: sedan jag icke öppnat boken på fyra eller fem år, erinrar jag mig ändå aftonhimlar, alplandskap och ruinstäder ur Legender och visor lika tydligt som dem jag sett i »verkligheten», och kanske tydligare — verkligheten i dikt är ju mera koncentrerad och bevarar sig därför bättre. Man öfvertygas därom slutligen af det monumentala element, som nästan allestädes är för handen, röjande sig som stränghet midt i yppigheten (när det är yppighet), hopslutande och sinsemellan förenande stroferna: när man tänker tillbaka på en dikt, ser man den. Så godt som all hans vers har emellertid den rena lyrikens orkestrering, från orgelbruset till det smältande, hän-andade och nästan overkliga; när lärda och ålderdomliga former användts, ha dessa så fullkomligt besjälats, att de icke tilldra sig uppmärksamheten, de ha icke efter-härmningars »trohet», men originals äkthet: det är icke pasticher, det är lyrik — människans andedräkt mot oss.

Alldeles detsamma gäller om hans obundna form. Hvad han hos andra mest beundrade var fasthet,slutenhet, lapidarstil. H vilken dyrkan han ägnade Snoilskys bildhuggarkonst är kändt; man kan godt nämna en poet i detta sammanhang, då hans smakideal inom prosan icke skilde sig från dem inom versen. Om han reserverat sig mot den rydberg-ska purismen är det, emedan denna icke är konstnärlig, utan filologisk och patriotisk. Jag minns, hvilken hänförelse utan gräns han på sin tid uttryckte för Sankt Göran och draken. »En sådan bok,» sade han, »gör en melankolisk; man betänker sig två gånger, innan man själf härnäst sätter sig vid skrifbordet.» Hans missmod rörande egen förmåga vid detta tillfälle afsåg en bestämd plan, han då i tankarna umgicks med och samtidigt äfven omnämnde, den till Magistrarne i österås, som han sedan skref under sommarmånaderna; och säkert kan man i denna berättelses konst, liksom i högre grad i dess idé-sfär, finna inflytande från Heiden-stam. Det oafsedt visar Levertin just här, i inledningsstyckena till den icke till sitt fulla värde uppskattade boken, hur långt han också i prosan kunde nå i plastiskt uthuggande; vid ett förnyadt genomläsande finner man nu, att dessa blad icke kunna betraktas som ett blott försök, utan verkligen ha något af sten-stils monumentalitet. Den från samma år stammande italienska novellen Den helige kammakaren står emellertid, på samma område, långt högre; den är ett tadelfritt, åt alla sidor fallfärdigt, ädelt lysande skulpteradt mästerverk, att jämnställa med de ting, som utgingo från Anatole Frances verkstad under dennes stora konstnärstid — och naturligtvis en af den

svenska litteraturens allra yppersta berättelser.

Men i regeln, midt i bemödandet att genom hvadhan brukade kalla »ordens tournering» bevara meningens ryggrad, har hans prosa hans tals öch hans föreläsnings sökande, ondulerande rytm.

Det skrifna ordet var i ovanligt hög grad för Oscar Levertin det talade: icke det konversationsvis hän-kastade, nervösa, dialogiska, men det mer högtidligt framsagda, reciterade, monologiska. Det finns journalister (icke hos oss!) som anmäla böcker ej blott utan att ha läst dem, men utan att ha en aning om hvad som står i dem. Det finns de som fota sitt omdöme på ett referat af andra; en sådan var i Sverige Crusenstolpe, hvilken läste de romaner han recenserade, om man får uttrycka sig så: genom sin hustru. Det finns ändtligen de som verkligen läsa volymerna, men med en snabbläsning, som när den ser ett ord med ögat, gissar sig till tio med ett uppöfvadt intellekt. Oscar Levertin läste gärna högt, eller halfhögt,, mumlande; den som sett honom genomgå den litteratur, hvilken sändes honom »för benägen anmälan», som termen lyder, kunde trott sig öfverraska vid arbetet en medlem af en teaters läsekommitté — sakta för sig själf pröfvande replikernas effekt. I de dagar han

hittat några dikter, som tilltalat honom, kunde han komma emot sina bekanta och läsa stroferna utantill midt på gatan; de unga poeter han berömt äro att afundas: deras verser ha framsagts af en röst, som för poesi haft de ömmaste tonfall någon man kunnat äga.

Liksom han läste högt, skref han högt — icke blott versen utan äfven prosan. Allt efter som

meningarna växte fram, reciterade han dem gång på gång för sig själf, med ett slags rytmisk skandering. Notisen bör vara ytterst intressant för dem, hvilkastudera hans språkkonst — om man vänjer sig att genom sidorna oupphörligt höra hans stämmas entonigt harmoniska rytmik, skall man förstå åtskilligt i dem på ett helt nytt sätt.

Redan i det föregående har antydts, hur novellistens röst alltför ofta tränger anda in i novellernas byggning och tar till orda midt bland replikerna i en anmärkning, som icke är skildring utan personligt intryck (exempel andra hälften af karakteristiken af godsägarn i Rikedom: »en bjässe med kopparfarg och all köttets glädje*): om man nästan aldrig absorberas af berättelsen, är orsaken allenast, att berättaren själf hvart ögonblick kallar en tillbaka.

Nästan sida upp och sida ned hopkopplas stundom hans satser två och två, äfven när de alls icke ha något att göra med hvarandra, af ett stereotypt »och»: det är det muntliga referatets ideliga bindeord och föredragets för andhämtningen nödvändiga mekaniska uppdelning af innehållet.

Meningen med bilder i det litterära språket anses vanligen vara att förtydliga ett eller annat. Levertin tyckes mycket ofta bruka dem till att minska tingens skärpa, för att förmå föremålen att hopsmälta med hvarandra; i hans virrvarr af liknelser, där de alltför lätt gjorda och alltför litet upplysande trängas med de snillrika, är det icke sällsynt att bli skickad vidare från det ena till det andra och sedan från det andra till det ena liksom af hänvisningarna i ett lexikon:

Flickan hon är lik en blomma, blomman hon är lik en flicka.Det är den talande, som påminner sig, icke gärna nämner en sak utan att sätta den i förbindelse med en annan — som omedvetet söker bringa hvart sitt ord i öfverensstämmelse med hela sitt lif och för hvilken jämförelsen icke så mycket är ett medel att förklara för andra, som en ansträngning att gifva det, hvarpå tanken hvilar, dess rätta plats i egen själ.

Äfven när bilden hos Levertin verkligen tyckes afse att förklara, förefaller den sällan vald efter reflektion för att utföras och fastslås; den måste ofta kompletteras af en andra och en tredje. Skribenten griper icke sin tanke som plastisk konstnär, för att lyfta den högt och låta ljuset falla på den; han närmar sig den som en talande, så småningom, kretsande i allt trängre cirklar.

Man förstår slutligen, hvarför det levertinska uttryckssättet i det hela, hvilken konkret styrka det vid sidan af de flesta andras än kan synas äga, likväl i allmänhet saknar den yttersta skärpan och precisionen, hvarför det, hur tätt in på lifvet det i jämförelse med andras tyckes tränga sakerna, vid pröfning af logiken likväl så ofta befinnes endast ge ett »ungefar» och »närapå». Det är den reciterande rösten, som skyr det alltför skarpa och afrundade, som icke önskar att uppmärksamheten skall dröja i dessa alltför klara detaljers rum, där det är en godt att vara,

men vill binda den vid sig. Det är den monologiskt talande, som mindre söker återgifva sakerna än deras verkan på honom själf, deras atmosfär, doft, på honom fallande sken. Hvad denna prosa i botten ger är författarens egen betagenhet — människans andedräkt emot oss. Med andra ord, den är till sitt väsen lyrik.— Det är vackert som god prosa, plägade någon under 1700-talet, jag tror d*Alembert, säga för att uttrycka gillande af ett par stroflinjer. Det är vackert som vacker vers, har hvarje läsare af Levertins prosa gång på gång ofrivilligt utbrustit, när raderna som smeksammast berört hans öra och hans sinne. Det har varit menadt som komplimang; komplimangen har likväl i sig själf, omedvetet, rymt en kritik: när en prosa är äkta, skall den nämligen aldrig leda tanken på vers. Med det ofvanstående har man sökt påvisa, att denna prosa till sin karaktär verkligen också är vers, lyrik. Hur högt man än kan prisa den levertinska prosan, för egenskaper, hvilka icke karakterisera den som prosa eller till och med karakterisera den som icke-prosa, alltid måste man naturligtvis gifva förrangen åt hans vers. Där arbeta alla hans stora och beundransvärda egenskaper samman i den rätta formen. I den obetydliga dramatiska skissen Två kvinnor, där en aktris föreställes recitera några rader ur ett rimmadt skådespel, iakttar man bäst, huru hans fras kan famla skygg och osäker, så länge den rör sig »fri» inom den obundna formen, men när den kommer in i versen, också kommer in på egen mark, blir fyllig, lyfter sig, brister ut som i blom, blir sig själf och får fullt herravälde öfver sig själf; han kännetecknar sig som äkta skald därigenom att han blir fri först som bunden — reglerna ha icke varit honom till hinder, utan tjänat honom till stöd.

»Stilist» i egentlig mening var Levertin alls icke; det faller af sig självt, när han icke ens kan karakteriseras som »artist». Ordet betyder för öfrigt hos oss i dagligt tal vanligen helt simpelt författare; och någrasom verkligt förtjänat kallas stilister har vår litteratur knappast någonsin haft. För dem är typen Flaubert, som ansåg det för sitt lifs gärning att ha hittat tre nya placeringar af predikatsfyllnaden; deras litterära renlighets- och fullkomlighetslidelse drifver dem ofta att upphöra att producera och de sluta i sterilitet som Mallarmé: ha vi exemplar af släktet, är det kanske någon, som aldrig ens börjat skrifva. Levertin teoretiserade lika litet i metrik som i syntax; när han någon gång bryter mot de vanliga reglerna för denna sista, är det absolut oöfverlagdt och oafsiktligt och visar just, hur föga han reflekterade öfver den. Han var ej heller, ens från den ena dagen till den andra, konsekvent i hvad som kunde synas som hans fynd. Om han tyckes oss ha skapat ett helt nytt svenskt språk, eller tvenne, ett bundet och ett obundet, är detta endast på grund af hans temperaments lidelsefulla egendomlighet och genom ett ärligt, enkelt, instinktivt följande af detsamma.

Hvad han gifvit är egentligen en ny rytm i språket: sin själs rytm.

*

DEN DÖDE.

Ännu för några år sedan kunde Oscar Levertin ha försvunnit, och vi kunde trott oss ha honom »kvar i hans verk», som det alltid tröstas vid en diktares död. Vi skulle sörjt, som nu, för vår egen skull, men endast funnit det naturligt, att han lämnat oss och »fiendelandet» och gått bort, gått »hem» som han brukade säga och som det passade honom att säga. Vi skulle erinrat oss ett ord af Heidenstam: att det vackraste han sett i sitt lif var en väns leende, medan han hostade blod: med just detta Oscar Levertins leende skulle han dröjt i vårt minne, och med hans böcker, där det bevarats, i handen, skulle vi tänkt, mindre bittert: han är mera lefvande än vi!

Nu är det annorlunda. Han som nu slagits bort ur lifvet, stod midt i en ny utveckling, vid början af ett nytt författarskap. Och man skulle vilja glömma det!

Föreställningen om döden och odödligheten, hvilken kan lyfta en diktning upp öfver all annan, tyckes å andra sidan, drifven till en viss punkt, dräpa lyriken. När fönsterna riktigt slagits upp mot nattrymden och dessa begrepp liksom stigit in i ens rum och in i ens själ, för man icke länge samtalet vidare, upphör både att förbanna och välsigna: ordet »jag» slocknar på läppen. Levertins bägge sista versböcker beteckna en höjdpunkt och en afslutning. Den tredje samlingenDikter hade författaren velat kalla »Trädet och vin-darne», därest icke en bok i främmande språk redan burit det namnet; det är en volym, där stämningarna brytas, men det från forna år kända

klingar här vid närmare lyssnande redan nästan genklang, »eko af fallen jägares horn», som poeten sagt med en af sina genialaste bilder : det som ger grundtonen förtäljer om hur jaget vill bli spegel, som än speglar världen svart som i nattmörkt vatten, än lysande som i is och kristall, men som alltid är endast blank, oberörd spegel — trädet, som rörs af vindarna och icke har personlig smärta och icke har personlig lycka.

Denna bok är förebådet till ett uppbrott; Kung Salomo och Morolf är afskedet. Sången om mullen och vindarne är en åkallan af jorden och hvilan så som den icke gjorts många gånger förut i dikt, det ändtliga, yttersta famntaget mot döden, där kölden och dvalan redan liksom inträngt i versernas domnande, tyngda, till sist bristande följd och stämman slutligen talar som genom jord. »Längtan» passar lika litet som andra ord att beteckna dess sorgmodiga och dunkla, fysiska och organiska drift: det är det som ögonlocken kanske känna i den gåtfulla sekund de gripas af sömnen, det som järnet borde känna, när det glider in mot magneten, eller stjärnan, när den sakta faller genom rymden, insugen i ett nytt system. Efter detta blir allt personligt diktaren smått och obetydligt, han vill lefva endast med materiens, tingens, lif ; och boken ändar med en hymn till ett universum, där allenast de härska, eviga, själlösa, stora, och hjärtat är »stilla, strålande och kallt». Skalden ritar ett »finis» under ett helt författarskap, som varit lyrik eller som burits aflyrisk fläkt. Han vill icke mera reagera; han vill allenast veta.

Afskedet uttalas icke endast i ord. Studerar man formen i dessa bäda diktverk, får man nästan veta mera därom.

»Böcker ha sina öden»; det är kuriöst att anno-tera och jämföra. Dikier blef vid sin framkomst julen 1901 föremål för en del angrepp af det slag Levertin fått pröfva på redan i ungdomen och hvilket Gustaf af Geijerstam då hade stämplat som »ett dåligt sätt, fast det är gammalt»: »Man sammanför några ovanliga ordställningar eller satsbyggnader, hvilka man ogéneradt tar från olika sidor. Dessa satser ställer man bredvid hvarandra, och då de äro totalt ryckta ur sitt sammanhang, göra de naturligtvis tillsammans en effekt, som icke kan återfinnas i boken.» Det var en kritik, som med fröjd begagnade sig af kommateringsfel och exempelvis baxnade öfver raden »han gned sina ögon som sömnen satt kvar», emedan den icke var nog skarpsinnig att lista ut, hvad som eljes framgick af innehållet, att »som» icke var en nödfallsutväg för »i hvilka», men utgjorde en i hög grad tillstadd hopdragning af »som om». »Om fem år skall kritiken vara glömd och min bok lefva,» sade Levertin till mig en af de där dagarna, och icke bedrog han sig: den står i dag som en af de egen* domligaste och stoltaste verssåmlingarna i vår litteratur. När man mönstrar med afsiktlig och skärpt stränghet finner man kanske två eller tre dikter, som kunna kallas obetydliga. Det öfriga bildar en obruten rad af utsökta, ömt smekande, sällsamt vibrerande eller dionysiskt dansande poem, och bland dem, hur många mästerverk.

Om Kung Salomo och Morolf kunde han tvärtomOscar Levertin.
Målning af Carl Larsson.strax meddela, att den »gifvit mig succés mer än jag kunnat tro eller begära öfver hela linjen»; af de hän-ryckta artiklarna, som den julen skrefvos, föreföll det nästan, som om landet hade fått en ny poet: som om skalden först nu hade hvad man kallar brutit igenom 1 Kanske har det emellertid nu gått upp eller skall annars så småningom göra det, att detta arbete lider af rätt allvarliga fel, konsekvenser af att det är svagt i byggningen eller rättare saknar byggning; sjukan med det är egentligen, att det velat vara en byggning, en komposition. Författarens afsikt med verket var att »få ut något han länge gått och burit på»; man tycker, att han kunnat skrifva rena lyriska dikter utan berättelse och tala i eget namn som förut, men han invänder: »Mycket som kunde passa i Salomos mun skulle knappast vara klädsamt i Oscar Levertins, och genom de båda typerna fick detta själiska drama en annan plastik än om det blott varit lyrik.» Arbetet har alltså lagts dramatiskt för att belysa en typ genom motsättning af en annan, men som författaren är lyriker och icke dramatiker, blir hans människoskildring också lyrisk och når djupt endast när den direkt uttrycker, tolkar diktaren själf. Som arbetet icke har dramats arkitektoniska karaktär, får tiraden icke heller den, ej på formuleringen, men på platsen beroende skönheten i ett godt dramas minsta replik: skönheten i den enkla sten, som håller huset samman och gör sin tjänst; växelspråken ha icke sällan, här som i alla kompositioner af denna art, något af uttänjdhet och upprepning Som det verkliga dramat i detta drama, det afgörande, ändock försiggår bakom scenen, liksom i 1600-talets franska teater, och allt hvad författaren uppdiktar af dramatiskt endast utgör några enkla

5. — Oscar Levertin.situationer för att motivera dikterna, där de agerande för öfrigt äfven själfva berätta hvad som händer, hvilket ur teknisk synpunkt är ungefär som när dilettant-skådespelarna i landsortens muntrationsföreningar ta med i rollen pjäsens scenanvisningar i parentes, och till exempel deklamera »(faller död)» samtidigt med att de ramla på ryggen i femte akten, tyckes det som om konstruktionsmödan varit en smula förgäfves: lyriken är just den teater, där dramat försiggår bakom scenen. Man konstaterar, hur poemen gripa mera just i den mån fiktionsapparaten föga framträder och de blifva till afslutade, fristående uttryck för en enkel eller sammansatt stämning hos hufvudpersonen, och sedan ytterligare allt efter som Salomomasken glider åt sidan och diktaren visar sina drag utan beslöjning. I de rent lyriska partierna är det ingen fråga om annat än att han också här i allmänhet står i jämnhöjd med sig själf. Helt visst har han till och med enstaka gånger i Kung Salomo och Morolf såväl som i Dikter nått öfver sig själf, intagit höjder, som han förut icke känt.

I båda dessa böcker möter man likväl en bristning, en aftagning i uttryckets förr alltid så hoplödda och slutna egendomlighet. Någon gång röjer den sig öppet, direkt, genom en matt och misslyckad linje midt i en hänförande dikt; oftare framträder den som en hotelse, ett bud om något, som är på väg att ske och hvaraf redan skuggan faller. Strofen kan vara fullfärdig, utan lyte och vank, tyngden i verserna hophör med stämningen och är säkerligen afsedd att tjäna till uttryck för denna: ändock har man en känsla, som man icke kan komma ifrån, af något smärtsamt, af att det ligger ett hårdt och bittert arbete bakom — och att snart ej ens detta skall vara till fyllest.Just häri är det, som om man läste, huru länge »tingen» i själfva verket redan hållit diktaren fången, hur länge tyngden i hans själ varit för stor för att ej alla uttryck därför skulle tyckas för små, och hur svårt det på samma gång är att besluta sig till stumhet. Öfver allt vemodet i Nya dikter låg som en prägel af poetens lycka: skalden visste sig kung i sitt rike — öfver dragen göt sig glansen från den nyvunna kronan. Här har han kommit tillbaka från andra länder, sist blott för att bjuda afsked som kung; men spiran vill i förväg glida honom ur händerna och han måste krampaktigt fatta om den: han känner, att han endast är på besök hos sig själf, kan icke härska fritt och lätt som en gång... Detta är själfva dramat (fastän, såsom vi sedan skola se, icke heller det är något egentligt drama), det inre, som pågått under dessa år, smärtan, det kvalfulla i en diktning, som afslutas. Kung Salomo och Morolf har också framstått ur lidande; »dikten», omtalar dess författare i ett bref från Rättvik nyåret 1906, »skref jag mest i Schweiz nu i somras och under en sådan nervupphetsning, att jag sedan ej blifvit människa igen». Man lämnar trots allt icke utan vidare ungdomskärlekens Verona för högskolan i Bologna.

Verona och Bologna: man bör emellertid nog ej, såsom man gjort, formulera saken som en konflikt mellan skalden och vetenskapsmannen. Man skall under alla förhållanden akta sig väl för inbillningen att man förklarar något med ett par dylika — ord. Följer man dem blindt troende, leda de in absurdum. Oscar Levertins vänner hade likväl verkligen sedan länge den alldeles bestämda öfvertygelsen och uttryckte den gärna för honom själf, att den diktare de älskade i honomalltför uppoffrande tum för tum vek faltet för den andre, vetenskapsmannen de nog ocksä respekterade i den grad de hade förutsättningar för att uppskatta honom, men som de mindre sågo till, där han höll föredrag om kvällarna i ett hus vid Kungsgatan — och som till sist dock endast var en professor bland andra professorer. Att också han hade en känsla däraf, var uppenbart af häntydningar han ej sällan under senare år i melankolisk ton lät falla, icke som om han funderade på att bringa ändring i förhållandet, tvärtom: som om han märkte, att något höll på att glida ifrån honom eller rättare att han själf fördes längre och längre bort därifrån — och att det skulle fortgå så alltid, att det ej mer skulle vara honom möjligt vända tillbaka, stanna tingens ström. Med ord, som, hur starka de redan själfva voro, yppade, att den förtviflan, ur hvilken de växte fram, var ännu starkare, kunde han ofta som om »den största lycka» tala om den evinnerligt vid horisonten försvinnande drömmen om en smula fritid, nog för att i full ostördhet få skrifva ett eller annat skönlitterärt band; en samling moderna kärleksnoveller, som han speciellt smekte planen till, har jag så hört honom fantisera om jag vet knappt mer under hur många vintrar och beständigt uppskjuta till »en annan vår» — föreläsningarna, jäktandet, »arbetet» kom ständigt emellan ...

Skalden, det är hela den produktion, som hittills afhandlats. Vetenskapsmannen, honom bör man träffa om någonstädes i en del af mängden med noter karaktäriserade tunnare och digrare skrifter: Fars och far-sörer, den förut citerade doktorsdisputationen, de litteraturhistoriska studierna Teater och drama under Gustaf ///, Gustaf III

som dramatisk författare> Johan Wellander.Ställer man de båda mot hvarandra medels en enkel konfrontation af bägges alstringar, måste man känna en icke ringa förvåning öfver att den senare undanträngt och besegrat den förre. I detta fall kan man nämligen med svårighet finna, att segraren varit den starkare 1 De uppmärksammade arbetena ha flera och oemotsägliga förtjänster: den väsentligaste af dem tyckes vara fliten. Man beundrar denne lärdes ihärdighet, noggrannhet, samvetsgrannhet och — tålighet, ty det är långtifrån i regeln genom diktningens

parker eller fria ängder man vandrar i hans sällskap,

man knogar in i bibliotek och arkiv, man arbetar sig

fram genom de litterära vindskontorens och skräp-

kamrarnas luntor och dokument af underordnadt värde. Hvad som felas dessa böcker är framförallt frihet: en viss atmosfär och full självständighet. De fä horisont, inställas i tiden, lifvets ström och rörelse knappt annorlunda än genom ett par linjer i begynnelsen och slutet. Författarn respekterar alltför mycket föregångarna, som skrifvit om detsamma; där han icke kan komma med någonting alldeles nytt inskränker han sig till att hänvisa: i stället för att vilja skapa ett lefvande, helt och afslutadt verk nöjer han sig af vördnad för »det strikt vetenskapliga» med att supplera, komplettera, gifva ett »bidrag», en följd »notiser».

Levertin har tämligen ofta begabbat det lärda kineseriet, det djuptallvarliga, bundna vetenskapliga tyskeriet med citatträdgårdar och respektfulla hattaftag-ningar för »die Herren Collegen»; i dessa tidigaste undersökningar kan man ibland häpna öfver att han själf, naturligtvis icke till natur, men till ögonblickets intentioner, befunnit sig det han lett åt så pass nära. Hans ideal för egen verksamhet äro här i hvarje fallicke de stora fria kritikerna, hvilka inbördes kunna skiljas af hela den värld af olikhet, som ligger mellan de båda namnen Georg Brändes och Ferdinand Brune-tiére, men för hvilka samtliga den riktiga litteraturhistorien är helt och endast estetiskt studium af verk och psykologiskt studium af människor och som samtliga ha samma öfverlägsna löje för de isynnerhet tyska idéerna om en särskild facklig »vetenskapt för skrået och en lägre »popularisering» för olärda; hans lärare och mästare äro förberedarna och stoffordnarna, material-samlarna och materialsiktarna, sökarna och fyndupp-hittarna — han blef själf en lycklig »finnare».

Någon sade en gång, egentligen på tal om den litteräre kritikern, recensenten, och med mycken öfver-drift för resten: »Oscar har mani på två saker här i världen: poeter och filosofie doktorer»; vetenskapsmannen i dessa böcker sträfvar i det hela af all makt att uppträda som en dottore. Skalden slipper nog fram tillräckligt mycket, om ej annorlunda så i ett eller annat flytande och med humör gjordt referat, en eller annan på en gång rapp och mjuk karakteristik af några citerade versrader här och hvar på en sida, för att de till slut likväl icke skola förneka sin mästares namn och verkliga anda. Emellertid mödar författaren sig, tyckes det, att icke betjäna sig af sin begåfning, att utföra något en annan, åtskilliga andra, också kunde ha utfört, att hålla poeten från lifvet.

Men att denne doktor skulle gifvit poeten respass inom Levertins hela verksamhet?

Ett lyriskt flöde kunde under alla omständigheter sinat med åren: prosadiktningen skulle alltid återstått honom. 1 det föregående ha gjorts alla reservationersom kunna göras mot hans prosa: det är klart, att de äro sådana, som endast framställas beträffande de verkliga diktarna, hvilkas alstring man ständigt, äfven när man uppehåller sig vid bristerna, tänker sig åtskilligt öfver flertalets; de möjligheter han haft att utveckla den, drifva den framåt i nya strömfåror, hade naturligtvis dessutom varit oändliga. 1 det föga han under de senare åren hunnit lämna af modern novellistik finnes ett mycket sägande exempel på hvad han trots allt redan förmådde äfven i direkt och objektiv, icke lyrisk människoteckning: den sanna och skakande

skildringen af en själarnas kamp mellan en mor och en son i Magistrarne i österås: ur detta kapitel tycker man sig se en stark och fin romanens psykolog växa upp. Af det öfriga visa Ett novellfragment och En annans ur en egendomlig frändskap med stämnings-konsten och drömackorden i den något senare Martin Bircks ungdom; de ha en ej mindre förmåga att teckna ansikten och gestalter genom ett dis af år och melankoli. Och bakom dem ser man en rad af liknande berättelser

— som aldrig blefvo skrifna ... Det verkar som något obegripligt, ett misstag, en orättvisa, en alltför stor förlust,

att vetenskapsmannen fick den egentliga arbetstiden sig anvisad och diktaren måste dra sig tillbaka till de lediga stunderna.

Om man bibehåller denna individens tvådelning, tvingas man söka gåtans lösning i »den förbannelse, som ligger i den utvecklingsgång, den bildningskamp och de sociala ämbeten, hvilka den moderna tiden pålägger dem, som dikta», i den »geniernas kraftförspill-ning i prosans och näringarnas tjänst», hvarom Levertin skrifvit en bitter sida i sin artikel öfver Fredmans epistlar i Svenska gestalter — och i öfrigt berört så ofta,att kommande kritici måhända skola tro sig häraf kunna sluta något. Man vet likväl, att det här icke i någon verklig mening var fråga om en Pegasus, som nödgades »på hvardagarna göra tjänst såsom dragare af mer eller mindre tunga och borgerliga lass»!

Vi släppa dualismen och återtaga den tråd vår studie spunnit.

När Levertin tjuguårig debuterat med sin lilla resjournalistik, hade han i noter, och synnerligen öfver-flödigt, hänvisat till en del djupare franska och tyska källor; när han i samlingen Konflikter trycker en liten antik fantasi Evoi, närsluter han en hel förteckning öfver auktorer, hvarpå dess fjorton små sidor skola »stödja sig», såväl »i den kulttecknande delen» som »i den sedetecknande delen»! Det klingar eko af de rastlöst vandrande stegen mellan bokhyllorna i den uppsaliensiska studentkammaren, där det sofs obetydligt om nätterna; studiet af forntid, liksom studiet öfver hufvud, är ännu mest ifver och energi.

Men redan i Konflikter, berättelsen, mediterar hjälten öfver 1700-talet, medan han lyssnar till Haydns musik: »Ja, Gud vete, om det existerat ens det seklet, ty så obekymrad, munter lust brann i alla dessa människors ådror, och själfva sorgen, när den faste på en sin mörka blick, förekom som ett barns, icke som en fullvuxens, i jämförelse med nutidsdagens gnagande för-tviflan.» Man känner, hur studiet af forntid börjar bli sträfvandet att närma sig en dröm.

När hans verkliga diktning begynner växa fram, blir forntidsdrömmen, vi ha sett det, en afdelning inom denna. Hvarför söker hans dröm isynnerhet den lilla forntiden, den för hvilken begreppet storhet åtminstone skenbart var alldeles främmande, hvarförgälla hans studier mest den lilla dikten och den lilla konsten? I Lifvets fiender utvecklas på ett par sidor det man för öfrigt redan förut visste af de båda skribenter, som just återuppväckte rococon, bröderna Goncourt: hvilken lockelse denna epok med sin »käcka ungdomlighet, trots skepticismens gammalkloka leende kring munnen och pudret, som gör lockarna hvita som en gubbes», sin »klippfasta optimism», ut-öfvar på den som själf är trött och har benägenhet för tungsinne, hur ägnad att tjusa med allt sitt lätta och sprittande, smeksamma och behagsjuka den i det hela är i en tid, som själf är mörk och bunden. Den in nersta hemligheten ges på ett annat ställe, i broschyren om Gustaf Lundberg. 1 den stora konsten, säger Le-vertin där, håller lifsfullheten »det kraftförtärande vemodet» på afstånd, där »finns intet, som ej erinrar om den obeständighet, som är människans arflott, och den bittra visshet om tidens flykt och alltings förgängelse, som bildar vår melankolis botten»:

Annat är det med den lilla konsten Den hänger ihop med det ögonblick dä den föddes, som ett kostymmod gör det, och är icke en lätt melankoli det första man känner vid betraktandet af ett föråldradt mod ? Genast går tanken till de människor, som burit dessa gammaldags dräkter och dessa sällsamma hårklädslar — och hvilka alla nu ligga under jorden. Enahanda eller åtminstone be-släktadt är intrycket af den ringare konsten, och den tyckes långt mer historisk än den stora, så till vida som den är olösligt knuten vid den stund den danades och bär dess nyckers och tillfälligheters förgänglighetsmärken.

De stämningar, hvilka denna konst och denna tid ingifva, sammanfalla med det själstillstånd, ur hvilket Levertins diktning väller fram. Från den stund han.finner sin personlighet, alltså egentligen från 1890-talets inledning och Legender och visor (några af poemen däri

stamma väl från två, tre år tidigare, ett: En gammal

judisk sång, till och med ända från 1885, men enstaka ha de endast utgjort trefvanden), äro hans historiska studier att betrakta som näring för hans egen produktion, för hans eget poetlif. Skalden uppsöker forntiden för att i sin

dödsberusning göra en jämförelse mellan det öde, som väntar honom, och det, som redan nått

de andra — de hvilka känt som han:

vi skola dö som redan de förblödt som lifvet velat evighet förläna, som vise grubblarn Faust har dött och kärleksyra Paris och Helena.

(Legender och visor, Mardi-gras.)

Poeten blir historiker, när hans »röda blod» sjunger om

döda kvinnor, som mot män ha lett och lyst i dräkter välska

(Legender och visor, Eva.)

Diktarens inbillning vill återuppresa bortblåsta civilisationers riken, när den genom dagarnas oro lyssnar till stämmorna af

döda hjärtan, hvilka lefvat högre, hvilka tänkt och sträfvat större, stoltare än du

(Dikter, Södern)

När han drar fram en gammal kärlekshistoria ur de stora skriftställarnas verk eller ur de posthumadokumenten efter dem, är det för att värma egna händer:

Den gamla barnleken »Låna eld och gå till grannas» leks ännu i dag af vårt sekelsluts många frysande människor, och som grannen vanligen ej har mycket eld att afstå, går man tillbaka till gamla värmehärdar.

(Diktare och drömmare, Alfred de Musset och George Sand.)

När han vänder bladen i bibliotekens gamla brefsam-lingar och allt det lif de en gång rymt stiger upp för honom ur manuskriptkartongerna, kan det han sedan skrifver bli en exakt artikel som En gustaviansk ädlings ungdomshistoria i Från Gustaf llbs dagar eller en fingerad berättelse som Hofmannen i Rococonoveller — alltid är det ett verk af en poet, som söker poesi i det för-

runna:

Det är med vemodig nyfikenhet och intresse man genomläser

en dylik korrespondens. Det är egendomligt att känna sig som

vän till människor som gått bort, och förälskad i leenden, som domnat. Men så har det gått mig, medan jag läst dessa hundratal af gulnade bref, i hvilka ännu blommor ligga kvar, vissnade i

skrifsanden. Jag bekänner mitt svärmeri för Gjörwells yngsta dotter, fru Lindahl — och det kändes nästan som en personlig sorg, när jag läste om hennes systers, fru Almqvists, tidiga bortgång. Det är också ej som kallblodig historiker, men som vän i huset jag vill skildra familjens öden...

(Från Gustaf 111:s dagar, Svenskt familjelif i slutet af i 700-talet.)

De »facklärda» skrifter han nu utger böra ses som notisböcker, bevarade anteckningar från den enorma följden af studietimmar mera än som dessas egentligafrukter; att han i desamma presenterar en vanlig vetenskapsmans later och ibland gör det med ett en smula för ängsligt allvar, visar endast att han ocksi mottagit dressyr under den långa, nästan med hans lif hopflytande arbetstiden: det visar icke, att hvad som längst in drifvit honom till ansträngningarna varit något annat än poetens längtan. De verkliga frukterna, det verkliga utbytet af den fackmässiga fördjupningen i studierna möter på olika vis i den omfattande del af hans allmänna alstring, som utgör drömmeri kring reliker, gången tid och gamla namn. Om det är skaldens lidelsefulla flykt in i det grusade, som ger hans historiska diktning dess vision, så är det hans kunskaper, som undermura hans fornvärld; med honom liksom med Anatole France går man säker, trots att ciceronerna äro poeter: de veta i hvarje enskildt fall så mycket som det öfver hufvud i den innevarande stunden är möjligt att veta. I de af hans poem, hvilka efterbilda åldriga former, är det naturligtvis likaledes denna fina och grundliga lärdom som åstadkommit dessa märkvärdiga

resultat, allt ifrån En gammal nyårsvisa i Legender och visor ända till Gammal svensk julkantat i Diktery där det verkar som om medeltidsskrifvares, munkars, riddares, lyckosoldaters och skolarers andar under någon momentan själavandring flyttat in hos diktaren, utan att ändock denne själf trängt ihop sig, afstått från att låta sin personlighet prägla så mycket som hälften af en rad!

Under det att poeten sålunda söker forntiden såsom insekten söker blomman, halft förhäxad af dess skönhet, halft af egennyttiga syften samt låter den vetenskaplige arbetare han har i sin tjänst öfva sig i sätten att komma den in på lifvet, är det likvisst, somom studiet alltmera börjar fängsla honom för dess egen skull: icke säsom riktadt pä någon särskild period, icke såsom metoder och mänskligt skarpsinne — blott för dess innebörd, för hvad det meddelar af vetande. Medan kunskapen passerat igenom honom såsom »det stoff, som drömmar göras af», är det, som om hans passionerade och heta själ måst gripa den och göra den till sin i dess väsen: som kunskap. En kunskaps-lidelse vaknar hos honom: det visar sig hos honom ett begär efter vetande så starkt, att man om detsamma vill bruka ordet lidelse, på samma sätf som man vid allt, hvarpå han kastat sig skulle vilja skrifva lidelse, lidelse; liksom en lidelse är det utan gränser. I det historiska fack Levertin utvalt åt sig hade han under årens lopp nått att bli utan tvifvel en af Nordens lärdaste män: han ger sig icke mera tillfreds därmed. Ännu 1897 hörde man honom »bekänna sin djupa okunnighet i nästan alla vetenskaper» utom »en enda fattig liten historisk disciplin» (i en tidningsrecension öfver det band Tryckt och otryckt, hvarmed Strindberg gjorde sitt återinträde i fosterlandets litteratur, sedermera ånyo införd i Diktare och drömmare) med så anspråkslösa åthäfvor, att ingen hade föreställt sig annat än att han var fast besluten att förblifva inom densamma; under hans senare år ser man honom drifven af ständigt växande behof af landvinningar med energisk konsekvens styra kursen hän mot de rena objektiva vetenskaperna, trots att han naturligtvis måste säga sig, att han aldrig själf skulle kunna utföra något inom desamma! Och han, som under ungdomen likt de flesta blifvande poeter alls icke haft håg för dessa, nöjer sig icke med att inhämta deras resultat i framställningar för lekmän: han sätter sig utan betänkande på skol-bänken, börjar med elementen och förskaffar sig en hel grundlig utbildning, endast i behofvet af vetande! Han kunde nästan förfara en med sin ifver; jag kan ännu höra honom en morgon jag möter honom och han berättar, att han som vanligt varit och hört sin kollega i biologi, tankfullt, drömmande, säga som svar på min fråga, om det var så litet folk på Högskolan, att professorerna måste gå på hvarandras föreläsningar: »Vet du, jag börjar tro, att matematiken är det högsta»

— och jag minns, hur jag tänkte: se så, nu går han hem och letaf fram en multiplikationstabell ! H vad allt han slukade, till hvad allt han fick sin tid att räcka till, hur han grämde sig öfver att den icke förslog till ännu mer; hos honom syntes den känsla af vetandets gränslöshet, som inger de flesta andra Baudelaires » morne incuriosité», blifva till ett slags förtviflad lust att fresta det omöjliga. Han tycktes känna törsten hos humanisterna, 1600-talets bibliomaner, encyklope-disterna, den törst, som sedan Voltaire väl ingen som erfarit den kunnat tänka på att stilla: att veta allt.

»I denna stund», skref han i en enquête i en pedagogisk fråga 1902, »äger hvarje kunskapsgren, i hvilken jag blott har en möjlighet att tränga in, nästan lika stort intresse för min tanke, och jag kan erfara en förtviflan inför vissheten om, att oändliga kunskapsområden för mig alltid skola vara absolut slutna.» — Ingenstädes har denna förtviflan bättre kommit till uttryck än i den just genom sin ärliga hänsynslöshet, rätt ovanlig hos Levertin så utan förblommerande och komplimanger, bedårande artikel han gjorde öfver Geijer-stams Lyckliga människor, äfven i öfrigt en af de lif-fullaste och kvickaste bokanmälningar han skrifvit.

Är då icke nu dualismen framme? Och kon-flikten? Denna objektiva kunskapslidelse med sin dyrkan af tingen själfva och deras kärna måste dock stöta samman med hans så subjektiva diktarlidelse, som förtär allting, gör allt till aska för att vidmakthålla egen eld? Den forne diktaren existerar icke mer. Den

dödsberusning, hvilken besjälat Levertins lyriska ingif-velse, har löpt linan ut. Diktarens egen lidelsefulla

häftighet har pressat föreställningen till dess yttersta konsekvenser, ända dit, där hvarje tanke slår om i sin motsats: och han har uttalat det ord som betecknar hans poettankes motsats, han har firat sin egen likbe-gängelse.

Samma starka, passionerade natur, som tycktes skola leda till hans diktarskaps afslutning, när den dref döds-

känslan, hans till dikt inspirerande lidelse, hän till upplösning, framkallar ett nytt, i det den låter hans vetenskapliga sysslande med forntid växa ut till en lidelse för fenomenens objektiva verklighet. Lika helt han hade känt sig fylld af den förra lidelsen, lika helt intages han nu af den nya; den besätter på samma vis hans tankar, inbillning och hela jag. Naturligtvis dräper icke »vetenskapsmannen» »diktaren»: författarskapet allenast omskapar sig för att framträda med en mera objektiv anda. Han skall blifva en annan, men en lika hel som förr.

Man bör vända på satserna för att se, hvad det är som egentligen inträffat: hvad som förefallit hota med konflikt är i stället en ersättning hans natur i hemlighet förskaffat sig, till läkedom och förnyelse, när den mist ett organ. Om denna natur är stark och våldsam, visar hon sig också spänstig, vig, anande allt, förberedande allt: när en åder börjar se ut att vilja sluta sig, öppnar hon genast en annan.Hamnskiftningen, eller riktigare personlighetens förändring hos Oscar Levertin måste äga tvenne uttryck i hans alstring: uttrycket för själfva den inre växlingen samt uttrycket för den nya personligheten — det senare alltså bildande det »nya» författarskapet.

Om det förra i dess väsentligaste del: Dikter och Kung Salomo och Morolf har redan talats. Efter det föregående är det klart, att det icke i dessa böcker kan finnas någon »kamp» eller »konflikt»: strid eller val mellan tvenne makter. Lyrikern kommer bort från lyriken, men genom att följa den; han förnekar den, men genom att bejaka den. Nästan allt är här smärta, men smärtan är icke upprörd och plötslig som efter brottning. Den är skarp och brännande, men klar och ren som den eld, i hvilken fågeln Fenix dör och födes. Utom bålbestigningens extatiska, renande, förnyande smärta finnes en annan med dunklare, mera uppblandad låga: det är en senare, stammande från reminiscenser, återuppvaknanden i instinkten, nervösa slitningar, oro i sinnet. Ett organ, genom hvilket man en gång upp fattat hela lifvet, dör trots allt icke bort på en dag, med ens; det kan till och med göra sig påmint, sedan det exstirperats. Oscar Levertin har blifvit en annan: det är likväl tusen möjligheter, i minnet och blodet, för att gamla stämningar fortfarande skola kunna öfver-falla honom. Han kan komma åter till sin diktning från sina nya fält. Och alltid kallas han då med ens tillbarka, af ett mystiskt bud, likt den bergtagne, som sökte hem till byns människor, men plötsligt bleknar och famlar efter sin staf. Det är den undrande reflek-tionen öfver hvart han går, tanken på att han ej mera har hemortsrätt i hemmet.Drömmars och dikters bildare, domnar då ej din hand ?

Eller en solnedgångstimme, medan det darrande skimret faller öfver boken, kan han erinra sig sitt gamla rike, allt hvad han förlorat, »hus och vift — och erfara en brännande saknad och känna sig själf så underligt fjärran:

- dykarn är fången hos det som förlist.

Detta är icke hvad man kallar själsstrider, men brytningen mellan stämningar kan bereda väl så starka marter hos en lidelsefull natur.

Med sina båda kamrater, Heidenstam och Fröding, delar Levertin under hela 9 o-talsblomstringen ett di-stingueradt drag, som är sällsynt äfven bland de stora skalderna (någon skulle kanske säga: framför allt hos dem), som till exempel finnes hos Baudelaire, men icke hos Musset och icke hos Hugo: deras lyrik är ett så koncentreradt extrakt, att allt hos dem förefaller vara i unikt tryck; under år då uppmärksamheten var så spändt riktad på dem, att man kunnat förstå ett öfver mått i alstringen, ha de icke ens offentliggjort varianter, de ha icke spädt ut sin poesi.

Naturligtvis hade Levertin kunnat fortsätta att ännu producera en hel del ut ifrån den känsla, ur hvilken flödet först hade brusat — det väsentliga var gifvet, han hade fört den så långt den kunde nå hos honom, ända till bristningens punkt; han hade i grunden hädanefter blott valet mellan tystnad och att vända om, upprepa sig. Med den knapphet han iakttagit redan tidigare är det detsamma som att säga, att han icke hade något val: han skulle antagligen eiter han-

6. — Oscar Levertin.den alldeles upphört att skrifva vers. Att Salomo och Morolf direkt tycktes bjuda farväl betydde väl mindre än hvad det kunde se ut till: det var dock attityd och symbol och får redan därigenom icke fattas efter bok-stafven. Levertin var dessutom ej mannen att fatta för framtiden absolut gällande beslut: jag tror knappt

att han själf fäste sig vid det egendomliga i att man nästan som prologen till en ny diktning hälsade ett verk,

hvilket var skrifvet som epilogen till en upphörande. Men det afgörande var att afskedet var taget i hans inre. Redan sedan flera år talade han om vers och poeter, som en hvilken själf stod utanför. När han läste något riktigt konstfärdigt af t. ex. Karlfeldt kunde han skaka på hufvudet:

— Det går inte att hålla täflingen uppe. Man får ge sig ur leken. Nå, man har ju också hållit på tillräckligt !

Om det direkta uttrycket för den nya personligheten är det litet vanskligt att tala med någon större grad af säkerhet, då det utgör ett författarskap, som afbrutits om icke i sin förberedelse så i sin inledning. Här existerar dessutom, tills vidare, en särskild svårighet: det allra mesta af det som en utförlig karakteristik af Oscar Levertin skulle afhandla i detta sammanhang består af spridd journalistisk produktion, ännu icke föreliggande i volymers lättillgängliga och öfverskådliga form.

En sak är emellertid otvifvelaktig: att detta författarskap på visst sätt skulle blifvit en återgång till hans ungdom.

Ett dylikt återvändande var det ju redan i sin utgång och uppkomst. Oscar Levertins natur liknade Naturen: den förde med sig botemedlet i själfva lidan-det och den förnyade genom cirkellopp. Allra först hade han stått midt inne i »verkligheten», när döden en dag beröfvat honom den: då hade döden själf gifvit honom en annan. Nu när de idéer och känslor, hvilka burit denna nya värld, liksom blomstrat ut, ej mer vilja bära, är hans återvändande till den tidigare redan förberedt — utan att reflektera däröfver har han själf byggt bryggan. Med vällust hade han flytt till den döda tiden, just därför att den var död; men kärleken till detta döda lif för honom så småningom tillbaka till kärleken till lif öfver hufvud — ty lifvet är dock blott ett I När Levertin satt fördjupad i de studier, ur hvilka Rococonoveller steg fram, måste han ha lett, om han reflekterat därpå, åt sitt eget spott öfver notisjägarfröjden i Småmynt: antecknarhumöret har kommit tillbaka hos honom inför rococon — och för en högre uppfattning är det naturligtvis detsamma, om man i andtruten ifver spetsar blyertspennan inför ett sekel beläget en smula längre fram eller en smula längre tillbaka i tiden.

Uppe på kungliga biblioteket om vintermiddagarna kunde man ofta höra ett halfhögt, förnöjdt gutturalskratt från det bord där Levertin satt kringmurad af handskrifter och gamla luntor: han var långt borta från »verkligheten» — representerad af oss andra, af amanuenser och vaktmästare; och ändock såg man, att han var inne mycket mer än vi i lifvets snabba och buktande rörelse, varm af dess värme och lycklig af dess lycka, med fulla lungor inandandes »lifvets ljufliga och starka luft» som han själf skrifvit.

Naturligtvis tänker man sig icke, att det nya författarskapet i någon väsentligare grad skulle kommit att bli ett återknytande till gamla berättartraditioner. Han talade om att skrifva moderna noveller, men detvar knappt mer än »ett band» han ville göra, och de skulle ändock blott till hälften blifvit moderna, till den andra hälften gammaldags — just som Ett novellfragment och En annans ur. De sista berättelser han skrifvit Rikedom, En fransyska, Den gamle skalden och framför allt ett redan berördt afsnitt af Magistrarne vittna nog om ett nyvaknadt intresse för samtida dagligt lifs problem och brytningar och äfven en jämsides stegrad förmåga att utveckla dem — de hufvudsakligaste psykologiska grunderna till att han kommit den s. k. verk-lighetskonsten fjärran skulle dock bestått fortfarande.

Han skulle kommit sin ungdom närmare än så! Vi sågo: hans tidigare litterära alstring hade ringa betydelse i sig själf, såsom sådan, dess värde låg i att den direkt och indirekt speglade en andlig rörelse, ett speciellt sätt att upptaga, i sig omsätta de moderna åskådningarna. Då hade Oscar Levertin varit tolk halft omedvetet och icke ägt nog talang och styrka för att kunna kallas verklig författare: ingifvelsen hade han sedan fått af helt annat. Nu föreställer man sig, att dessa åskådningar just skulle blifvit hans inspirationskällor, att de skulle blifvit just det som besjälade och samlade hans författarskap. Under 8o-talet kunde man ha drömt om uppkomsten af ett nytt andligt Sverige; de hvilka då ifrigast tycktes fäkta för ett dylikt ha sedermera samtliga och synnerliga visat sig icke ha andra intressen än sin egen privatlitteratur. När man tänker på hur de knappt hunnit ernå den ställning, att deras ord fått någon betydelse, förrän de upphört att bruka det, hur de nätt och jämnt hunnit in i det feta vattnet, förrän de icke mer rört en fena, kan man ibland frestas att undra om hela det litterära 8o-talet var annat än bråk af unga gynnare, som voroledsna öfver att ingen talade om dem och rädda för att »bli hängda i tysthet», som det antydes i mottot på Röda rummet Levertin skulle ha undanröjt detta intryck med sin kommande verksamhet,

liksom han försvagar det redan med inledningen därtill 1 Fast de andra svikit eller krupit undan skulle åtminstone han <> (hvilken så energiskt opponerat mot tidsskiftet!) ha visat, att man icke misstagit sig, att det verkligen under 8o-talet växte upp ett den nya tankens Sverige; han skulle representerat dess andliga visshet, tro, styrka, manlighet, arbetsglädje, aktivitet.

Levertin har förnekat det litterära uttrycket för sin ungdoms rörelser: han har aldrig förnekat dem själfva, i deras ursprung och väsentliga, i deras verkliga idéinnehåll. Däremot har han, likväl blott i några punkter, liksom aflägsnat sig därifrån. Han har varit lyriker, d. v. s. till den grad individ, att han egentligen icke kunnat intressera sig för annat än sin egen — lyrik; kastade han en forskande blick på den öfriga världen, blef synpunkten excentrisk, spörsmålet för personligt:' är det god eller dålig litteratur, hur kommer det att göra sig i tryck? Han har varit borta, han har gjort en resa. Nu kommer han tillbaka.

Hans diktnings stora ord hade varit: Döden, den bild, hvarunder han sett människors lif, allt lif: Förbränningen. Den makt han dyrkar i sitt nya kritiska skriftställen är Vetenskapen, det mänskliga lifvet blir vetenskapens arbete: utvecklingen. I den sista artikel han lämnade till sin tidning, en recension öfver en bok af Meresjkovski, sammanfattade han sin nya kult, med ord och vändningar, som gång på gång återkommit i hans penna under de sista åren:— midt ibland oss, välbekant och i klart dagsljus sträfvar och lefver den enda makt, hvilken vi med visshet veta vara framtidens, liksom den varit hela den moderna tidens goda genius — vetenskapen. Dess rastlösa och tåliga arbete, som småningom förändrar jordens utseende och människornas viljor, kunna vi tacka för så godt som allt framtidsdugligt, som vi äga ... vetenskapen är... hela mänsklighetens samfällda ljus- och värmekälla.

I denna vetenskaps namn återupptog han med allt mera stränghet räfsten med de religiösa omvändarna och de rop på »nödvändigheten af en mystisk världsåskådning», hvilken under senare tider hörts från charlataner eller bedragna, yrande poeter eller en uppmuntrad filosofis i bolag med kyrkan drifna orientaliska irrgångssalonger. Det är egendomligt att de, hvilka med anledning af att Levertin tidigt afföll från 8o-talets litterära ideal, fått för sig att han också affallit från skedets världsåskådning, icke sett, att han på denna väsentliga punkt varit den ende af 8o-talisterna, som fortsatt kampen. Utan Levertins kritik skulle exempelvis Strindbergs delirium i Inferno och sviten efter säkerligen åstadkommit mer ondt än den gjort I de spalter han skref med anledning af Legender är det ännu ett slags poetisk salfvelse och, trots att han protesterar däremot, ett grand fariseism (det ligger kanske likväl mera i fraseringen: han ställer sig själf sida om sida med en inbillad, naturligtvis absolut obefintlig högintellektuell publik för att i sällskap med den häpna öfver den stackars ständigt förargelseväckande, hvilken för öfrigt ju blott hade en halfgången omvändelse att trösta sig med — han säger för mycket »vi» och »man», han kunde opponerat mer helt å egna och å tankens vägnar). Men det försvinner senare fullkomligt och efterträdes af uteslutande obestickligt allvar.Dyrkandet af denna vetenskap borde, »i en brytningstid som vår», fört in en smula social agitation i hans författarskap ? Att han visat så jämförelsevis ringa intresse för sociala frågor är utan tvifvel en inkonsekvens af honom själf: så starkt som han upptogs af vetenskapens praktiska omsättande i en lefnadsmoral är det nästan oförklarligt, att han ej mera reflekterade öfver dess mission till samfundsmoralen. I själfva verket visade Levertin i samtal ofta en vaken social rättfärdighetskänsla. Men redan i Konflikter hade det hetat om hjältens reformkamp: »Hans uppgift föreföll honom så hård. Det föreföll honom så bittert att behöfva mot någon utslunga hatets och hämndens paroller.» På detta ställe hade ändock fortsatts: »Men de gåfvo ju icke vika för annat än våld, de mätta och de välklädda, de ville ju icke»; i Lifvets fiender utvecklas däremot som lära nedläggandet af alla vapen. Man skall inställa kampen för sina ideal, den förgiftar dock blott tillvaron, som redan förut kan vara tillräckligt bitter, så väl för en själf som för fienden, hvilken dock är en broder och som man gör bättre i att söka förstå: »Hata en som skulle dö! Människorna funno då icke sitt mått rågadt. Den dryck, naturen redan förgiftat med sina tusen smärtor, som lifvet för hvar dag som gick försatte med sina sorgers etter, måste de då än ytterligare förbittra med sitt hat.» Om ett fritänkaråtal, anordnadt af reaktionären Hessler, och dettas afsättande i revoltkänslor hos berättelsens hjälte anmärkes:

Partiman som han var såg han icke de åtalades ofördragsamhet — de uppträdde själfva med små kolportörnaturers hela fanatism — men blott maktägarnas... Om Otto ägt något af naturvetenskapsmannens opartiskhet eller blott en smula af världsbetraktarens ödmjukhet inför alla de olika former, i hvilka människo-

lifvet kan kristallisera sin rikedom, skulle det hafva varit en njutning för hans tanke att söka sätta sig in i och lära sig förstå Hesslers egendomliga temperament.

Man mi erkänna, att dylika vinkar hörsammade i praxis skulle leda till angenäma följder! De bättre, de öfver hufvud reflekterande skulle dra sig ur spelet och öfverlämna det hela i ostörd besittning åt de brutalaste, de mest maktlystna, de som minst bekymrade sig om att »förståt och att »sätta sig in i» de öfriga. Ordnadt på det viset är det nog ändå, så det förslår, i verkligheten; att predika det är nästan väl kuriöst! Men Oscar Levertin lade stark vikt på det försonande i vetenskapen; han har kallat den ett »lugnt, försonande och samlande tecken», dess domän en »fridens och den samlande försoningens värld», dess uppgift att »midt bland fanatismens och lidelsens röster tala... det mänskliga samförståndets välbehöfliga språk»; kanske besinnade han ej nog att försoning är utjämning, blidk-ning och offer. Men för öfrigt kan man ju ej veta, hvad som skulle ha kommit. Hans innersta mening

belystes tillräckligt, när han under debatterna om det litterära Nobelprisets utdelande häfdade, att de i dju-

paste förstånd »ideella» diktarna icke voro de estetiska typerna, utan de stora sociala strids- och såningsmännen eller de, ur hvilkas verk en social tendens indirekt

steg fram. Själfva detta häfdande var ju i grunden ett icke föraktligt stycke social agitation.

Egentligen var det nog tiden som brast honom, han såg, att han måste begränsa sig, och icke hågen! Han meddelade mig en gång, att han vid det nya

Svenska Dagbladets grundande öfvervägt tanken att bli tidningens hufvudredaktör. Han visste, att han kunnatbli det, om han velat, sade han. Han kunde sålunda ha tänkt sig att äfven kasta sig på det politiska.

Vetenskapen tyckes till och med ha ombildat hans uppfattning af dikt. Under den tid han egentligen var poet hade han ofta anlagt synpunkter, som voro en smula för lyriska för att kunna bli fruktbringande under en utsträckt kritisk verksamhet. Han hade litet programmässigt uppdelat den mänskliga intellektuella verksamheten i en fri, fullkomligt lyrisk fantasikonst samt en sträng, undersökande forskning; och på samma gång, det är en af hans inkonsekvenser, kunde han polemisera mot för pedantisk gränsutstakning mellan områdena. Skillnaden tycktes stå mindre skarp sedan han ej längre i lika grad som förr känner sig inneha lyrikerns undantagsställning och han ser världen, liksom sanningen, såsom en. Det är resonemang i Pepitas bröUopy ur hvilka det tyckes framgå ej blott att ett diktverks öfverensstämmande med verkligheten icke är afgörande för dess värde, men att diktaren till och med bör anstränga sig att se verkligheten sådan den icke är (det är: sådan han icke ser den) och liksom säga till den förbluffade läsaren: »den där vesslan där borta, den tycker jag är en kamel»; det är ännu i Diktare och drömmare och artiklar från den tiden ett besynnerligt förhärligande af »prydnaderna» (jämsides med den glatta stiliseringen), utstofferandet i konst såsom något aristokratiskt och högkultiveradt, ehuru det naturligtvis lika ofta kan vara plebejiskt och barbariskt, asiatiskt: dylikt skulle Levertin under sin nya tid ej mera ha under-skrifvit. Man kan notera en skymt af ett tillbaka-vändande till det litterära 8o-talets öfvertygelse om det nästan nödvändiga i ett diktverks anslutande till diktarens egen samtid: i Svenska gestalter förklaras förhål-landet att Fritiofs saga åldrats, under det att Fredmans epistlar ännu lefver ett oförsvagadt lif, i väsentlig grad därur, att den förra diktens »typer äro från början tänkta i ett historiskt fjärran och hafva därigenom mist den första skälfvande realiteten»; med liknande tankegång påvisas i en artikel öfver Heidenstams Folke Filbyter, hur lätt historisk dikt får något »stelnadt och styft» öfver sig, då en författare inom detta område är utsatt för frestelsen att stilisera: låta vördnaden inför historien afhålla sig från att skildra det längst för* svunna på samma »omedelbara och spelande» sätt, på hvilket han skulle gifvit ögonblicket lif.

I alla händelser har denna vetenskap vidgat hans uppfattning af de skrifvande själfva, de olika naturerna och de olika lynnena. I Diktare och drömmare var det mest ett diktartemperament, som reagerade inför andra diktartemperament; numera däremot, redan från Svenska gestalter, är det genomgående den af allt lika upptagne, som endast vill utreda och förklara. Han är nu i uppfattning och blick naturvetenskapsmannen, för hvilken hvarje fenomen äger samma värde. Hvad man i hans tidigare kritik kan möta af lyrikerns starka, strax mot det

personliga sig riktande sympatier och af ett litet — mycket I — för älskvärdt tillmötesgående af den mänskliga svagheten och fåfängan har senare efterträdts af en bredare, lugnare, sakligare värme samt af ett slags till-bakahållenhet midt i det hjärtliga, hvilken grundar sig på medvetandet att den som delar ut palmerna icke egentligen är han själf, utan en makt inom honom: Rättvisan, Objektiviteten.

Man tycker till och med, att hans tidigare, litet för poetiska och lyriska prosa af vetenskapen blifvit förnyad till en annan, hvilken icke just är hvad sombrukar kallas »det lärda språket», men är ett kunskapens nog ännu inifrån af lidelse — kunskapslidelsel

— uppvärmda, ja hettade, men utåt afsvalnade, koncisare och adekvatare tungomål.

Det är begynnelsen af ett stort allmänt skriftstäl-leri af ett slag något liknande det, som idkades af de franska »filosoferna» under 1700-talets senare hälft, då författarna icke mera voro antingen dramaturger, poeter, romanskribenter eller vetenskapsmän utan det hela på en gång, liksom kondenseradt, och, för första gången, egentligen blott »författare», litteratörer: tanke, känsla, besjälad, lefvande, ej tungt buren lärdom, inbillning utan genomförd fiktion; en art som säkerligen ånyo skall bli allt mera brukad efter hand som formerna upplösas genom hopblandning och traditionernas undergång och efter hand som man kanske skall börja tröttas af det barnsliga i dikten, äfventyrsspånaden, under det intresset för förnuftets och ordets klara spel aldrig skall kunna försvinna. Jag minns, att Levertin en gång, under den första tiden efter det han fått ett eget tidningsorgan, sade sig frukta, att arbetet och genren likväl inom kort skulle trötta honom.

— Det är ändå alltid desamma man skall skrifva om hvarje år, och som de inte äro så många och inte heller alla så märkvärdiga, blir man nödd att upprepa sig och säga samma sak om och om.

Den som läst hans artiklar från dessa senare tider i följd, allt efter som de framkommo, har aldrig haft förnimmelsen af att deras författare kunnat befara risken att upprepa sig eller af att han någonsin känt sig ointresserad. Mer än någon kritiker förut hos oss har han tagit med allting i sin artikel: den har, med samma sakkunskap och förmåga af belysning, afhandlat sistadiktsamlingen och det filosofiska problemet, modenovellen och den naturvetenskapliga världsförklaringens nyaste teorier, den djupgående historiska undersökningen och dagsromanen, konst af hvarje datum från den icke färdigmålade taflan hän till de gudomliga, halft mytiska mästarna; den har berättat resor, skildrat städer, gifvit glimtar af natur och landskap uppfångade från ett framjagande bantåg; den har, framför allt, med nästan samma kompetens som när den kretsat kring vår egen, refererat och framställt icke så litet ur tre, fyra främmande litteraturer. Och om boken, som det för tillfället gällde, icke varit så fängslande, har han till-Iämpat på kritiken det en af hans 1700-tals egendomligaste personligheter, abbé Galliani, sade om politiken: »idioterna författa texten, de intelligenta kommentarerna» och lagt in af sig själf, i anmärkningarna, allt det som icke fanns 1 arbetet, från hvilket han allenast utgick. Det personliga i denna alstring har varit till lidelse och geni stegrad medryckthet och betagenhet samt därjämte, när man tänkte sig den som utvecklad ur den föregående, en öfverraskande och imponerande obrutenhet, ur hvilken steg fram den lära om tanken och lifvet, hvilken i En annans ur kan sägas vara hoppressad till ett testamente från Oscar Levertin till den intellektuella ungdomen:

Men, käre Jerker, tro ej riktigt den praktiska kvinnan (det kan beteckna »lifvets» banala händelser och förvecklingar öfver hufvud!), utan låt kärlet åtminstone bevara något af sin förra smak, smaken af tankens starka syror, af idéns dödande och frigörande saft. Och var sedan härdig och gå icke sönder i onödan och förtid. Minns, att du ändock från början är ett kampaniskt vinkärl, gjutet i eld, och att krukan måste gå länge till brunnen, innan den kommer hanklös hem.Det största däri har varit en alltmera framträdande karaktär af opersonlighet: rösten växte ut och började bli till Tankens, Kunskapens, Sanningens egen. I den form, som så småningom fastställt sig själf som den rätta för detta nya författarskap, den längre eller kortare essayen, skulle Oscar Levertin ha blifvit en af dessa stora allmänna skriftställare, hvilka leda ett folk och hvilkas produktion, mera än uttryck för en individ, är uttrycket för nationens hophörighet med utvecklingen, kontrollanten af dess andliga lif: dess samvete.

*

SVENSKEN

För att bli fullständig borde typen logiskt ha afslutats af den nationella draget. Ett af vetenskapen inspireradt skriftställeri sådant som det karakteriserade borde ägt tankens enhet i rummet, liksom det ägt tankens enhet i tiden. Dess innehåll, den moderna åskådningen, var helt universell eller rättare saknade såsom ren idé hvarje sammanhang med ortsbegrepp, dess form språket, angaf det däremot såsom destineradt till en särskild grupp, nationen; på samma sätt som en talande lägger sin stämma efter akustiken i lokalen borde författaren därför låtit sitt författarskap referera allt till denna grupp, framställa det utländska i dess förhållande till det inhemska samt isynnerhetdet samtida inhemska i förhällande till det forna inhemska.

Intet är mera framträdande hos den nye Oscar Levertin. Skref han i unga år om främmande speciellt fransk litteratur, kunde man någon gång erhålla en svag förnimmelse af att författarn egentligen kände sig lika hemma utomlands som hemma — eller kanske till och med mera: något af det intryck af lättnad man åtminstone tidigare ständigt erfor hos Georg Brändes när denne i sina artiklar lämnade Norden för Europa. Senare hos Levertin är det alltid, som om böckerna blifvit lästa i ett bibliotek eller en studerkammare i Sverige, hvilket nog i regeln äfven var händelsen: det känns icke, som om han i deras sällskap promenerat hän mot det Picadilly Circus, där Erland Stråle i Magistrar ne i österås hade drömt om att möta fru Sylvi, och nu vid återkomsten erfor någon afskedets och lös-slitandets smärta. Han har väl också skrifvit resebref i ena eller andra formen, där nöjet att vara ifrån och ute direkt uttalas: jag erinrar mig ett sådant om en parisisk teaterafton, hvilket slutade med en extas öfver vällusten att efter en föreställning få gå och dricka en kopp chocolad, jag minns ej mer på hvilket konditori i Seine-staden, i stället för att trängas med alkoholisterna på en stockholmskrog. Men kvintessensen af nöjet visar sig för honom likväl mest som det angenäma i att få slå sig lös och byta luft: han uppfattar det ej som lyckan att återvända till sin rätta atmosfär; när han börjar »borta bra» likt ordstäfvet, har man på känseln att han för sig själf äfven ifyller såsom det. Insikterna, upplysningarna i en levertinsk essay öfver något främmande kunna vara, som om den skrifvits af en främling af den ifrågavarande nationaliteten: behandlingssättet, syn-punkterna, jämförelserna äro svenska. Också har Lever-tin mycket riktigt gjort en hel del studieresor omkring i länderna, men aldrig egentligen, kurortssejourer från-räknade, lefvat ute.

Det där är emellertid mer oväsentligt: i det andra afseendet kommer det nationella draget först fullt fram. Allt mera uteslutande börjar han nedlägga hufvudparten af sin arbetsmöda på det svenska, och passerar han gränserna, går han öfver på kontinenten, är det gärna för att studera svenska relationer med utlandet, för att leta efter spåret af en eller annan svensk af de många, för hvilka som han säger i Carl von Linné »omflyttning i stor stil varit en lifsbetingelse»: det är så han i Niclas Lafrensen d. y. och förbindelserna mellan svensk och fransk målarkonst på 1700-talet samt i de smärre konstnärsbio-grafiema Alexander Roslin och Gustaf Lundberg följer några af de »öfverraskande, långt i fjärran nående trådar, som från svenska borgarhem och verkstäder ledt ut i det stora europeiska lifvet». Allt ifrån Gestalterna är Levertin nu icke allenast folkpsykologen, som söker bestämma de skildrade såsom representerande sidor i nationallynnet och finna deras anförvanter i det förgångna och i det efterföljande: han är histo-

rikern af stor stil, hvilken har landets hela forntid ständigt lefvande i tankarna. Detta belyses ej endast af enskilda mästerverk som porträttet af fru Nordenflycht i den nyss anförda volymen eller den julen 1905 publicerade beundransvärda studien Stockholmsnaturen i svensk dikt, där han gör ett landskap och en stadsfysionomi till den probersten, på hvilken han pröfvar lynnena. Det som förenar hela hans verksamhet blir allt mera en sträfvan att binda det innevarande i hans land samman med det flydda, att återknyta det förloradesambandet med äldre svensk kultur — råda bot för »den svenska likgiltigheten för den nationella kulturen».

Nästan allt af det mera betydande han nu griper sig an med kan betraktas som skisser och förstudier till, fragment och kapitel af ett stort verk med denna tendens, med detta förklarande, utvecklande, sammanbindande syfte, hvilket han redan för fem, sex år sedan såg fram mot som mot sin senare mannaålders gärning eller sin ro på äldre dar, och som just skulle heta »Svensk kultur». Senare är det nog möjligt, att han öfvergaf tanken på en sammanhängande framställning; af dedikationen till Svenska gestalter ser det ju ut, som om han definitivt funnit,

att »hans väg var en kortare», ehuru visserligen bestämningen »definitivt» sällan var på sin plats rörande Levertin, hvars projekt och uppsåt skiftade nära på med veckodagarna och hvilken, trots att han var en stor arbetare, arbetade mindre systematiskt än de flesta sådana. Men om det också icke är osannolikt, att han numera i stället velat göra en serie större och mindre monografier, af hvilken den oafslutade Linnéboken då kan ses som en, skulle förändringen dock blott varit yttre. Under alla omständigheter skulle detta verk »Svensk kultur» ha rest sig, och på samma grundval: Oscar Levertins hela återstående lif.

En smärtsam känsla af brytningen i svensk kultur, af den gamlas upphörande och den nyas förflackande till ingenting, hade Levertin länge haft.

Ända från 8o-talet och den tidiga ungdomen före-fanns säkerligen mellan honom och de öfriga nya författarna en djup klyfta i sättet att ställa sig till den äldre svenska bildningen. Ett visst direkt, oförmedladt förhållande till verkligheten gaf dessa deras bide litterärtA. Blomberg fot. Oscar Levertin
i sitt hem.

och intellektuellt bästa egenskaper: det skarpa, oskymda och oförvillade i iakttagelsen och det materiellt gripbara i skildringen såväl som samma andliga robusta friskhet, hvilken Levertin hämtade ur rasen. Men därför tänker man sig dem också fullständigt utan all egentlig litterär kultur; de ha fyra eller fem böcker som de svärma för, men dem läsa de knappt, utan kunna utantill, och i dem se de icke litteratur, utan lefnadsevangelier, nästan allesammans för öfrigt på främmande språk. Bilden som dessa unge män framkalla är bondens kraftiga barn, som respektlöst skrattande åt 9luntorna» finna att tillvaron, sedan de väl en gång befriats från sina fäders plogar, bör ha bastantare fröjder att bjuda på än de, hvilka destilleras ur små svarta boktyper, som ge hufvudvärk. Bredvid dem skall man, för att förstå olikheten, föreställa sig bilden af den unge Oscar Levertin såsom han var: uppväxt i ett af dessa icke så sällsynta moderniserade judiska borgarhem, där litteratur och konst räknas till lifvets fest och njutning och hvilka just genom sin bildnings-älskande liberalism mest tyckas skilja sig från motsvarande kristna familjer, där i stället vanligen allt går upp i begäret efter ett yttre chic så mycket som möjligt öfver deras klass; inspirerad till kärlek till konst och undervisad till förstånd på konst af fadern, anti-kvitetshandlarn, hvars själfva yrke medförde umgänget med konstens sköna och bräckliga ting; förd till dröm-meri om det hänsofna och invigd i de historiska stilarna äfvenledes af honom, af relikerna och märkvärdigheterna i butiken, och af detta kunniga och meddelsamma släkte af samlare och konnässörer, hvilka bege sig till antikvariat och raritetsmagasin för att språka bort sina kvällar, liksom andra bege sig till kaféer,

7. — Oscar Levertin.medan lagret genomrotas för nittionionde gången och de själfva långsamt förvandlas till historiska kuriositeter; hela barndomen igenom omgifven af böcker, taflor, gravyrer, konstföremål, forntidssouvenirer, musik; ett blekt hufvudstadsbarn till sist, men framför allt, som när ögonen voro trötta efter en lång läsning, men fantasien ännu följde hjälten på hans äfventyr, blott, hade att stiga ut i »skymningens af gula lyktor upplysta Stockholm, den stora lefvande sagboken med alla sina gator och torg, hemlighetsfulla genomgångar genom husen och mörka, af träd och klockklang genljudande kyrkogårdar» för att intryck och inbillning skulle iå fast form och verklighet — en hufvudstad är i sig själf historia och historisk kultur, landsbygden är ögonblicket, som icke vet af det föregående, det brutala eviga nyskapandet, medan bladen från hvarje sommar singla ned från träden och förgås.

Därjämte är det något särskildt, som i det hela ej sällan låter judarna visa en större tillgifvenhet för den litterära kulturen i det land, hvari de slagit rötter, än de andra »riktiga» innevånarna. Dessa senare kunna förenas, kunna grunda sin förenings-, samhörighets-, nationalitetskänsla på mycket i en viss krets af nationellt utformade, nedärfda religiösa och moraliska föreställningar, en viss öfverensstämmelse i stort i karaktärer och syn på världen, en smula verklig gemensamhet i historiska öden: detsamma som hopsluter dem, ställer juden utanför. När denne söker det stöd, som innehålles i känslan af hophörighet med landet, hvari man bor och har sin verksamhet, finner han knappt mer än en enda verklig gemensamhet att bygga på: språket. Utan afseende på närvaro af poetisk instinkt bör landslitteraturen såsom språkskatt för juden få enstörre, ensammare, liksom hemlighetsfullare och heligare betydelse än för mängden af de andra. För att få en föreställning därom bör man

begrunda Levertins dikt Modersspråket. Måhända är det till och med ofta härur den nämnda poetiska instinkten växer upp och måhända ligger häri en del af orsaken, hvarför israeliterna som skriftställare sä ofta visa sig som stilister och språk-dyrkare. Genom allt det mot hans egen natur kontrasterande, som möter honom i dennao diktning, blir den sedan också liksom intressantare. Åtskilligt, hvarpå de andra finna förklaringen i sig själfva, kan hos honom framkalla inre diskussion och motsägelser: härigenom uppkommer just det egendomliga förhållande af stark attraktion och stark repulsion, hvari så många af de många framstående judiska kritikerna visat sig stå till sina respektive adoptivfosterlands litteraturer.

Det sista är blott inskjutet parentetiskt: hos Levertin finnes endast attraktionen, icke repulsionen!

Under hans lyrikerperiod sysselsatte honom väl brytningen i den svenska civilisationen mest som fenomen och företrädesvis ur rent litterära synpunkter. Han fann det beklagligt, att de gamla diktare han själf älskade och ständigt hade älskat icke lästes såsom de förtjänade, icke tillbörligt höllos i ära. »Jag läste vår romantiska poesi tidigt och med en utomordentlig förtjusning», har han berättat om sin barndom i fru Linders förut omtalade enquête »och det icke blott de allra ryktbaraste verken, men äfven många andra». Det är endast för att tillägga: »Därför är det också med

förundran jag numera ser, hur litet äfven speciellt litterärt intresserade ungdomar känna till vår äldre diktning». Han påpekade också gärna, hur de nya generationerna af skrifvande, hvilka ständigt ha drift att sökatradition i landet, i språket, genom att icke vara förtrogna med den äldre litteraturen komma att söka stöd enbart i de sista böckerna och på detta sätt få en alltför tunn och likartad litterär kultur. Han ville återväcka intresset för gammal vers och glömda poeter: som skalden, hvilken känner behof att tala om det han älskar, och med »den litterära naturens trogna kult för genierna» — det är Sainte-Beuve, som på tal om Pope karakteriserar den litterära naturen så, och i denna bemärkelse af ordet var Levertin i hög grad en dylik.

Han var lyriker vid denna tid, det var den gamla lyriken — vår äldre litteratur är ju först och främst lyrik — som mest fängslade honom vid den gamla kulturen: hans sätt att uppfatta brytningens karaktär var äfven en smula lyriskt.

När han uppehöll sig vid detta trista älsklings-tema (det tillhörde den melankoli han höll af att tala om): det slocknade intresset för den gamla litteraturen, kunde han allaredan visa sig både subjektiv och orimlig. Orsaken fann han nämligen (jag tror knappt, att han någonsin rent ut häfdat det i tryck, men han nämnde det ofta samtalsvis), i upploppet under 8o-talet

— »där gick något förloradt», brukade han säga, »man kastade ut barnet med badvattnet» — samt i omständigheten, att den därunder dominerande blef en man, som egentligen alltid uttalat ett så suveränt förakt för konst, att det kan anses som en inkonsekvens af honom, hans lyckligaste, att han själf ägnat sig åt konstframställande — det är sant, att han aldrig velat veta af det: han har protesterat mot att man kallar litteratur konst. Förklaringen med sin tadlande innebörd var, som det är lätt att se, bristfällig. OmStrindberg jämte de andra under 8o-talet låtsade eller verkligt vårdslösade konsten, kan man omöjligen tänka sig, att läsarna därför skulle fattats af en motvilja för det fulländade, under hvilken äldre rangverk kommit att lida; publiken bar naturligtvis tvärtom måst konstatera, att det endast är det välskrifna, som håller sig. Oväsendet under 8o-talet dräpte antagligen ett stilla, välvilligt intresse för diktning, äldre som nyare, hvilket man föreställer sig förut fanns utbredt i en jämn och sansad fördelning inom de borgerliga samhällsklasserna

— det var säkert härpå Levertin tänkte mer speciellt

— men dels är detta intresses utbytande mot nya något som ungefär samtidigt kan konstateras inom bourgeoisien Europa öfver, dels kan det betviflas, att det var så mycket värdt, att det ej är mer än godt-gjordt af sympatiens stegring eller inträngande på andra håll. Den sanning satsen innehåller berättigar icke till att vända udden af ett klander mot 8o-talisterna. Om allmänheten till stor del icke mera sträcker sin värme för vår diktning längre tillbaka än till Strindberg, och om den litterära ungdomen har en böjelse för att räkna den inhemska vitterhetens begynnelse från 1879 och Röda rummet, beror det på, att sinnena från detta namn och år vants vid nya former,

bredvid hvilka de gamla förefalla antikverade ända till att göra de böcker de prägla hart när onjutbara för dem, som icke ha särskilda förutsättningar i historiska intressen och studier ; realisternas part af skulden skulle då vara, att de fortsatte på andra vägar än de slagna. Men med detta sätt att resonnera skulle originaliteten bli ett brott och anmärkningen i ännu långt högre grad gå ut öfver 90-talets lyrik, hvilken i själfva verket genom sin gåtfulla plötslighet, sin brist på formellt sammanhang med någotsom helst förutvarande är det som mest skämt bort smaken och beröfvat den förmägan att tillfredsställas af annat än »modeschablonen». Levertin själf säger för öfrigt säväl saken som ordet rent ut i det ett par gånger redan förut citerade bidraget till debatten om »våra barns nöjesläsning» — »endast barnet som än ej fätt den vuxnes modeschablon i hufvudet, finner ej de vackra verserna föråldrade» — ehuru han vet, att denna modeschablon utgör det hvarpå bland annat han själf grundar icke så litet af sina anspråk på odödlighet. Om han slutligen menade, att upphofvet till den sanna likgiltigheten för våra forna skriftställare låg i den kyla eller det agg, hvarmed deras verk stundom, om också blott en passant, behandlades i 8o-talisternas diskussioner, borde han ha fast afseende vid hvad som då var ägnadt att förklara denna kyla eller detta agg. Många af dessa verk hade ingått i barndomsminnen och ungdomsstrider tillsammans med reaktionära, i synnerhet kristna föreställningar: Levertins förutsättningar för att se på arbetena fördomsfritt och med ett oblandadt litterärt betraktelsesätt existerade icke hos de andra.

Med sin genomgående orättvisa var satsen upplysande: den röjde, hur Levertin vid denna tid var benägen att se på brytningen i dess helhet och att därvid fördela sympatierna. 8o-talisterna betecknade litterärt (om man undantar just Strindberg, hvilken i alla fall tittat i böckerna, innan han slängt dem i väggen!) såsom ofvan antydt närmast ingen kultur alls, men en bildnings utdöende bör studeras i dem, som representera utdöendet och icke i dem, hvilka representera det nya — alltså något annat än hvad frågan gäller. Man skall nämligen ej heller kunna säga, att dessa nyagenom angrepp huggit af benen under det gamla: någon litterär fejd ägde ju alls icke rum. Levertin, som i likhet med de flesta poeter tänkte instinktivt, på känsel, och hos hvilken man därför också i rätt utsträckt omfattning kan iakttaga ordens makt öfver tanken, råkade ej sällan ut för att resonera en smula i cirkel och »bevisa» sina påståenden med blotta nya omskrifningar af det påstådda. Han märkte icke, att hans åskådning här mindre var förklaring än ett annat uttryck för själfva saken: den naturliga antipatien hos en skriftställare med rik litterär kultur mot skriftställare utan litterär kultur. På samma sätt växte det ur hans kärlek till gammal svensk bildning upp en idealbild af begreppet svenskhet, hvilken han ägnade en så lyrisk och hängifven dyrkan, att allt det som under nyare tider framträdt som nationellt missnöje, i kritik och opposition, ingaf honom en viss afvoghet, liksom om det var det, som bär skulden till att Ärlig Svensk ej mer syns promenera omkring på gatorna så ofta som förr i Levertin har verkligen haft sin period, då han kunde kallas »storsvensk»: att vara nationalist, chauvinist är ju för öfrigt, när det icke är industri, ingenting annat än att älska sitt fosterland en smula för lyriskt.

Men han var ju israelit! Och regeln är ju som Johannes Holbek uttryckt den i Dekadent barbari: att »judarna, hvar de än bo och bygga, bilda korrektivet till den nationella egendomligheten»! Hur starkt Levertin uppfattat sig själf som jude framgår af afdelningen Judiska motiver i Legender och visor, af några linjer i Sång före natten i Nya dikter och ännu af Kung Salomo och Morolf. Hans i ungdomen, såsom angifvet, svagt framträdande dragning åt kosmopolitism samt det karskt oppositionella i hans första alstring tyda bland annatäfven pi juden, som känner sig själf utan hem och varaktig stad. Under hans lyriska skede blef emellertid en kritik, som hämtar säkerhet af sin egen olikhet med det granskade, honom främmande: »Jag måste ju vara försiktig», kunde han nu säga, »jag står ju egentligen utanför det hela och kan så lätt missta mig.» Icke nog med att han föredrog att prisa det han höll af framför att vända sig mot det han icke höll af: han fick i grunden ett begär att skjuta ifrån sig intet, hålla af allt, som kommit honom nära; det var icke den resignation han ofta lofvat, »den visa glädje vid det närliggande, som är all lyckas hemlighet», men något af en dödsmärkts kärleksbehof. Häraf, ur hans kärlek till våra gamla poeter samt icke mindre ur hans barndomskärlek till det pittoreska gamla Stockholm med kyrkogårdarnas skaldegrafvar och susande träd, har hans verkliga och varande förhållande till Sverige stigit fram: ett förhållande, hvari han nog ännu känner sig som »flykting från hemmet, främling på färden» men också mera oupplösligen bunden vid landet »vid yttersta Thules rand» — och hvars olika sidor fått uttryck i några af vår litteraturs skönaste eller egendomligaste dikter, Modersspråket, Folket i Nifelhem, Sagan och sångaren och andra.

Men hur har hans »chauvinism» uppkommit? Den kan dock icke tillräckligt förklaras med lättheten, hvarmed en lyrikers sympatier föra honom till öfverdrifter, eller af det faktum han utlägger i En Bellmanskarakteristik i Från Gustaf den tredjes dagar att »njutningsmänniskor och drömmare, för hvilka minuten och stämningen äro allt, äro af naturen konservativa, ej blott fallna för att låta udda vara jämt, nej, rent af poetiskt fasta vid allt, som det kritiska förnuftet ogillar, fästa viddet skrockfulla, det vidskepliga, det underbara i fråga om känsla, det barocka, gammaldags utstyrda och vridna i fråga om former och sedvänjor» 1 Verner von Heidenstam har en gång tecknat och sedermera låtit en skämttidning publicera en karrikatyr öfver Levertin, en illustration till dennes dikt Ithaka: man ser skalden österländskt skrudad och med sina österländska drag chargerade vrida skeppets roder bort från den strand, på hvilken han »drömt som främling» och där nu ett par af hans ungdoms vänner, Geijerstam och Tor Hedberg, stå ensamma och öfvergifna kvar, samt styra hän mot sin »dröms vårhvita ö i hafvet», i hvars hamn han redan väntas af Hans Alienus' diktare själf, af ett, jag minns ej mer på hvilket sätt placeradt, exemplar af Anreps Adelskalender samt af några äldre, mycket magra, med fågelnäbbar försedda damer, sådana ungefär en oerfaren läsare af det nyssnämnda arbetet borde tänka sig att »stiftsjungfrur» se ut. Med vännens rätt till en stilla drift har Heidenstam här gycklat med Oscar Levertins öfvergång till en yfverboren och aristokratisk svenskhet; och den lilla udden är säkert riktad på den rätta punkten — den svaga punkten.

Det finns ibland hos judar en egendomlig beundran för hvad som utger sig själf som aristokrati! Måhända en kvarlefva från tider då grandseigneurerna, slottsherrarna, voro så många israeliters visserligen sällan ointresserade, men enda beskyddare mot antipatiskt sinnade befolkningar. Måhända därjämte ett tecken, att den särskilda världsåskådning som fordom med kuriös, men imponerande sed och moral hållit dem samman som stam, splittrats, så att de nu känna vanlig bourgeoisis behof af social ärelystnad och något yttre, timligt att se upp till — förut hade de ju endast Gu*1Levertin kallar rococon en »aristokratisk» tidsålder. Men hvad han i grunden älskar hos den är Watteaus dröm, slotts- och parkarkitekturens, rumsinredningarnas, dräkternas, det arbetade sidenets, de efter böcker och teaterstycken lagda, behagfullt pretiösa konversationernas, marivaudageriets rococo, ett verk alltså af konstnärer och poeter, af handens, ögats, tankens arbetare, hvilka i regeln kommo i hög grad nedifrån och hvilka icke i ordets verkliga, bokstafliga mening kunna kallas aristokrater. Först sedan de veritabla aristokraterna omformats och liksom skapats af dessa drömmare och inbitlningsmänniskor, sedan de af dem mottagit, lärt sig allt, kostymens snitt, leendet och artigheten till den älskade, tanken, och orden, hvarmed de dogo, bli de för Levertin aristokrater; i sig själfva hade de, när de icke händelsevis voro poeter, inga af hans aristokratiska egenskaper — eftersom de egentliga egenskaperna hos all aristokrati, de som bildat den och hållit den samman som stånd, de verkligt aristokratiska sålunda, nödvändigtvis måste varit helt andra än en estetisk förfining, som nästan ständigt föröder handlingskraften. När Levertin i sina noveller för in adelsmän, från rococon eller från annan tid, visar han sig också ha förträffligt reda på detta. I Med konung Gustaf i Lucca och Kusinerna ges Axel Lilje och Per-Abraham Banér just så som de utan tvifvel voro: hederliga och förträffliga unge män, hjärtegoda, fast litet fumliga och klumpiga, men i kärnan af sitt väsen ofantligt mycket mer lika pojkarna från sina egna underlydande torp, deras barndoms lekkamrater, än de intellektuella människor, som lämnat mönstren, efter hvilka de eller deras ståndsbröder med eller mot sin vilja danat sig; — och de kunde gjorts till åtskilligt ståtligare företeelser än de äro utan attändock blifvit mer »aristokratiska». Som diktare visar sig Levertin ha en känsla för människans verkliga innebörd, hvilken om den ej öfverallt låter honom tränga på djupet dock alltid frälser honom från att förvrida sanningen; ju mer man läser honom, dess mer vill man moderera de anmärkningar man tidigare kan ha tyckt sig böra rikta mot hans novellistik.

Att han brukar adjektivet aristokratisk för att beteckna ting, som ingenting ha med aristokrati att göra, kunde sålunda vara en betydelselös lek med ord. Men om detta ursprungligen varit lek. d. v. s. bild, så har den åtminstone icke förblifvit utan betydelse. På ett icke ringa antal ställen i sina historiska och kritiska essayer röjer han, att han har så ofta användt bilden, att den blifvit verklighet för honom; ordet har förvillat honom, och han tror på fullt allvar, att de olika egenskaper han sammanfattat därunder äro till finnandes inom och karakterisera samhällsklassen. Märkliga exempel har han gifvit vid några tillfällen han skrifvit om Snoilsky. Flera af de sidorna, ha meddelat intrycket af att han föreställde sig, att intellektuell förfining, andlig öfverlägsenhet, ja nästan

förstånd på konst och poetisk distinktion utmärkte och gingo i arf inom den nämnda klassen.

Oscar Levertins svenskhetsbild kom en verkligen ett tag att svagt tänka på den utomstående israelitens naiva aristokratibeundran. Den var till god del sammanfogad af karaktärsdrag från gamla adliga ätter eller kanske rättare hans föreställningar om deras karaktärer. Han beundrade hos svenskarna det »aristokratiska» men denna gång mera i betydelsen af något storvulet och kanske också stortaligt, något pompöst men ändå vederhäftigt, »resningen» (det var älsklingsordet)och det grandiosa. Då hans intellektuella öga trots den tillfälliga poetiska naiviteten och benägenheten att i ögonblicket hålla till godo med illusion, och trots att hans egentliga styrka låg på annat håll: i känslans intensitet, såg ganska skarpt, kunde man undra, för det första redan öfver, att han af vår på skrikande motsättningar och allt möjligt likt Shakesperes historiska dramers rika häfd öfver hufvud kunnat erhålla en dylik sammanfattande och allmängiltig bild, sedan och i synnerhet öfver, att han kunnat finna den passa för de sista hundra åren och synnerligast för tiden efter 1865. Svårigheten att begripa det minskas emellertid dels af att han icke kan sägas ha behållit eller vidare utvecklat föreställningen, dels af att den egentligen icke varit hans eget barn, snarare en nevö eller ännu bättre en gudson. Hans vän Heidenstam är fadern, han själf blott faddern, som varit med att hålla den till dopet. Det lyriska i hans åskådningssätt på denna punkt bestod ej allenast af hans egen lyrik: det återklingar ännu mer af denne andre af 90-talets stora lyriker.

När Levertins lyrikertid var lupen till ända och hans nya, af Vetandets gudomlighet och själ inspirerade författarskap begynte, var hans uppfattning säkerligen på väg att till det väsentliga ombildas. Hans senaste svenska studier visa en allt mindre lust att försköna eller bortresonnera ledsamma fakta, hans bemödande går allt tydligare endast ut på att träffa det riktiga. Hans kärlek till den fosterländska kulturen känner numera icke ängslan och fruktan: den enda stolta kärleken 1

Studiet af historien hade med nödvändighet skänkt honom ett undan för undan större och vidare begrepp om landet och folket. När han nii för sig själf jäm-förde, hopställde, reflekterade öfver tid och tid, kunde han icke undgå att objektivt, som historiker, konstatera hur föga den tyngd, orörlighet, misstro, advokatyr, brist på idé, den karaktär af köpenskap och aktiebolag, som linjen öfver utmärkt det styrande hos oss sedan några årtionden, o stämde samman med hvad som förr var svenskhet. Återfanns något däraf i det svunna, då yar det under perioder, hvilka blifvit ansedda mera som reaktion mot det nationellas utsväfningar än som speglande svenskt väsen. Lika afgörande slogs han af, hur mycket mera denna svenskhet, ehuru icke proklamerad såsom sådan, ofta sprungit fram hos dem, hvilka samtidigt stått i oppositionen. Icke minst dessvärre i felen I Den flyktiga hetsigheten, kraftens snabba uttömning, splittringen, framför allt den ömsesidiga afund-sjukan äro fenomen, som funnits hos oss ej mindre starkt utbildade, kanske mer, åtminstone lika länge som vår kultur. Men därmed var också den korrekta, mot verkligheten svarande synen på brytningen i svensk kultur gifven. Om traditionerna på olika fält förlorats hos oss, är det därför att de icke upprätthållits af dem det såsom bevarande makter ålegat att upprätthålla dem. Det har hos oss varit ett par »äldre» släktled, där väl enskilda utfört förtjänstfull personlig verksamhet, men där det icke åstadkommits någon hel samlad gärning, som kunnat binda fast vid det förflutna'. Hvad som fattats hos oss har varit en värdig konservatism; dessa årtiondens historia skall säkerligen en gång komma att tala långt mindre om »förlorade söner» än om »förlorade fäder».

Oscar Levertins tillämnade belysning öfver svensk kultur skulle då blifvit ovärderlig i tvenne afseenden.

Först naturligtvis som rena historiska bilder. Denskulle litit de döda, de stora och de mindre stora, de endast intressanta, åter lefva med deras verkliga, en gång lefvade lif. Som historisk återuppväckare af individer hade han redan gjort mera, icke allenast än någon af sin generation, men också än någon af den föregående. Andra ha mera än han lämnat referat öfver Haupt-und Staatsaktionen eller samlat bidrag till det för öfrigt nästan omöjliga, karakteristik af hela tider och kulturepoker: ingen har kastat verklighetens ljus öfver så många an-sikten som han. Gustaf den tredje grundade i Stockholm »Svenska akademien», som skulle ha till mål att vidmakthålla minnena af hädangångna svenska märkesmän, och hvars ledamöter till lön för mödan skulle vara odödliga så länge de lefde; Levertin hyste ett slags paradoxal tillgifvenhet till institutionen, icke blott för dess stiftares skull, men också för hvad den kunde ha blifvit. I alla fall blef han icke invald. Gustaf III, som af honom blifvit firad så

poetiskt hänfördt som endast af Tegnér och så psykologiskt intelligent som af ingen, kunde ha sagt honom hvad redan Cervantes i Resan till Parnassen påpekat, att hedern icke egentligen består i att erhålla en plats, men i att förtjäna den, och att till slut den andra odödligheten, den som genierna själfva förskaffa sig är att föredraga framför den förgängliga, som klubbar kunna garantera.

Emellertid skulle denna belysning blifvit isynnerhet oskattbar för dagens kamp. Den skulle ha lärt oppositionen, att denna förträffligt kunde stärka sig genom att hugga fatt i de gamla traditionerna, genom att fullfölja sitt arbete proklamerande det som »svenskhet», till hvilken lösen rätten samtidigt en gång for alla skulle fråntagas dem, som förut fört den.

Att Oscar Levertin själf redan distinkt kände pådetta sätt och hade en tydlig syn af att det blifvande arbetet borde få en sådan karaktär framgår ur några rader i ett bref från närmaste tiden efter unionsbrottet — där observeras just den naturliga, liksom självskrifna föreningen af en den starkaste förnimmelse af att vara svensk med en den häftigaste afsky för det Sverige som är, men som måste bort:

»Här står nu allting i skuggan för 'norska revolutionen'. Mig har den gripit ofantligt, ej för skilsmässans skull — att det skulle arbeta sig därhän, kunde man ju förutse, och X. med sin grötmyndiga käft har hjälpt saken ordentligt i gång. Men det som fyller mig och våra vänner med en känsla af skam och sorg är den likgiltighet, hvarmed det hela hos oss tages och den uselhet med hviiken vår politik sköts. Att tänka sig, att man för den allvarligaste situation i vår historia sedan 1809 ej kunnat finna annat än en 'expeditionsministär' — som gjort bäst, om den expedierat sig själf. Ingen stor personlighet har under hela tiden sagt oss ett samlande ord, ingen man trädt fram. Det är en fattigdom på krafter och förmågor, som låter en misströsta om framtiden. — Samtidigt har jag känt mig mera *svensk* än någonsin och önskar bara, att vi nu stå på en vändpunkt och att ett uppfostringsarbete kan begynna, genom hvilket dock folket lär sig något annat än ifvern att förtjäna pengar och hastigaste metoderna att kunna äta och dricka upp dem! Mot detta försvinna de litterära lappalierna . . .»

*

EPITAF.

Det uppfostringsarbete, hvarom han talar, skulle han själf ha tjänat bättre än någon annan, endast fortsättande med att teckna »svenska gestalter», »svensk kultur». Han förenade i sig egenskaper, dem vi icke mera skola finna förenade och af hvilka hvar och en var af värde för uppgiften. Han var skald: han hade behof af att hänföras och han kunde meddela sin hänförelse åt andra. Han var stor historiker: forntiden lefde i skepnader och ansikten för honom, utan att han behöfde drömma, som något närvarande, midt i dagarnas lif. Han var vetenskapsman, d. v. s. naturvetenskapsman: i sin historiska forskning sökte han sakernas verkliga kärna, icke utvägar att demonstrera sitt skarpsinne; att förvanska sanningen för biafsikter var honom omöjligt, ty det stred mot hans instinkter. Han var modern människa: han betraktade icke historien såsom något afslutadt och hade också fått lust att hålla ett öga på de blad, hvilka äro under affattning. Han var en *curieux* och en månglärd: hans intresse sträckte sig öfver alla och hans förmåga att uppfatta öfver de flesta fält för mänsklig tanke — och han var utan fördomar, ansåg icke det ena området för mer än det andra. Han var en som rest och kommit hem: hans bildning var kosmopolitisk, men hans hjärta låg i det svenska.

Själfva hans typ hade blifvit uppfostrarens, lärarens, den vises — sådan den bildade sig förr i världen A. Blomberg fot. Oscar Levertin
Stockholms Högskolas kateder.bland dem som lefvat och lidit, icke sådan den nu oftast uppträder, med pretentioner och intyg, att Stenen förvärfvats, redan från ungdomen. Den var icke författarens! För hvarje författare kommer det, har man sagt, en tid, då han icke läser andra böcker än sina egna; Levertin begynte allt mera endast läsa de andras. Yngre hade svårt att förstå och nästan svårt att förlika sig med hans ytterliga försynthet: hans ödmjuka syn på sitt eget verk stod så underligt mot hans villighet att uppskatta verk och personligheter, hvilka i jämförelse med hans voro — intet. Och dock var han helt igenom författaren, skalden!

Hela hans väsen var impregneradt af hans personliga umgänge med dikten; när man såg honom, kunde man erinra sig orden om mannen i gamla testamentet, som varit guden nära: »hans ansiktes hud hade blifvit strålande däraf, att han hade talat med honom». Han hade icke poeternas ständiga, väl också nödvändiga egoism och upptagenhet af sig självfva; men han hade bevarat det som en riddare bevarade, när han gaf afkall på världen och steg in i den ensamma cellan: det starka blodet, som talat högt i hvirfveln utanför och som minns den och ännu kan tala, erfarenheterna, essencerna af det genomlefda och märkena däraf — det som gör, att man icke skall förväxla honom med de öfriga i klostret, alltid omkring honom höra ett sus af namn och förgånget.

Han var just detta: riddaren som stigit in i celian. Han hade offrat sitt eget. Han hade lämnat slott, trädgårdar och sångare: detta skall icke mer vara för mig. Han hade låtit sitt jag förtäras, som en ringa ved på en guds altare. Dessa vackra ord ha skrifvits om en troende: »Han satte Guds rike öfver allting och isynnerhet öfver sig själf»; det Oscar Levertin satte öfver

8. — Oscar Levertin.allting och isynnerhet öfver sig själf nämnde han till sist Vetenskapen — han menade då därmed det man fordom menade: människoandens ständiga åtrå efter ny skönhet, ny sanning, ny kunskap. För oss kom han att stå som en nästan smärtsamt vacker bild af hur långt idealiseringen kan gå i en människa, hur helt själen kan genomtränga ett stycke materia, något nästan abstrakt, ett begrepp och en makt mera än en enskild person och en individuel sträfvan: han hade endast gjort sig själf, som präst och tjänare, till ett uttryck af den gudom han dyrkade.

Cellan var den värld, från hvilken han iakttog världen; personligheterna upphörde att verka, miste sin betydelse: allt blef till ansträngningar. Och som han helst ville tro dem gjorda till ära för samma gud, han själf tjänade, blefvo alla till bröder — på detta sätt förstår man också, hur han ibland kom att döma för mildt och att också det var vackert.

Till cellan längtade han hem från människorna. När man såg honom i andras midt, kom det ständigt en paus i hans tal, en skugga öfver hans munterhet, hans blick var borta, och man hade en förnimmelse af att han plötsligt åter satt framför sitt bord, där ljuset brann stilla öfver hvita pappersblad och tystnaden bland böckerna stirrade mot honom, med sitt stumma, lyckliga leende. Där han talade bäst, var under de långa promenaderna, en andligs och en peri-patetikers, på gatorna i staden, som han älskade och den han såg genom ett skir af erinringar från dikt och historia — den var redan icke mera »världen», men hans eget rum, en utvidgning af cellan.

Och därinne tjänade han ... Edvard Brändes sade mig en gång: »Hvad jag mest beundrar hos OscarLevertin är, att han för hvar dag lär sig nigot nytt»; själf har han, som om en naturlig sak, talat om »hvar dags ökade förtrolighet med inhemsk odling»; sina bref slutade han gärna: »nej god natt nu, jag skrifver detta en sen timma efter att hafva arbetat hela dagen». Det arbete, hvari han kanske först förts in af sin stora energi och till hvilket han sedan flytt undan sorger och nedtryckthet, det hade snart blifvit hans bästa och ljusaste lycka. Man märkte det strax af skimret, som föll öfver hans ansikte, när han talade om allt han hoppades få utföra, öfver raderna, när han skref om män af typen han mest älskade, men som nog ändock var en lugnare, mera harmonisk än hans egen: de stora blida humanisternas. Till sist hade det blifvit den smärtsamma och ljufva altartjänsten. Hans dagar tillhörde icke mera honom själf.

Därinne, framför det som till slut hade blifvit honom de vackraste symbolerna i lifvet, en gammal bok och en blomma, skulle han själf långsamt ha blifvit gammal och hvit, såsom de, hvilka förgätit sig självfva, i kraft af ordet, att den som gifver sitt lif skall vinna det...

Därinne skulle han under långa kommande år timme för timme och sida för sida upptimrat Verket, mandomens och höstens verk, som hela detta oförtröttade vackra lif i studier, dikt och dröm, dagars mödor och nätters vakor hade förberedt och åt hvars byggnad arbetaren själf brann af längtan att få hänge sig — verket, hvars krossande sade oss, att allt detta nu skulle behöfva börjas om igen och att det aldrig kommer att börjas om. ..

Ibland slår ödet så brutalt, så meningslöst, att det man känner icke är den vanliga smärtan, somsedan går öfver i vemod, men snarare ett slags upprörd förvåning, som blir till en bitterhet; hvilken stannar, en förnimmelse som af

något som brister eller ville brista: en filosof från 1700-talet skulle öfversatt det som en önskan om att ha en religiös tro för att kunna förlora den. Man kunde erfara något däraf vid Emile Zolas ännu helt oslitna hjärnas bråda förstöring. Än starkare var intrycket vid detta plötsliga bortslitande ur lifvet, som på samma gång så tydligt utgjorde tillintetgörelsen af en stor vardande verksamhet.

Men Oscar Levertin själf skulle måhända tagit ett ord ur sina kära vetenskapliga böcker och med ett af dessa sorgsna, men så goda och resignerade leenden, vi älskade hos honom, kallat det: *naturens ekonomi* —.

INNEHÅLL.

Erinring

7

Mannen

13

Inspirationen

33

Diktaren

44

Den döde

62

Svensken

93

Epitaf

112

———

Då ett folk samlar sig för att ta nya och friska tag i kampen för sina nationella uppgifter och mål, har det, liksom den enskilde individen, behof af att lära känna och få en öfversikt af sina tillgångar och möjligheter. En sådan öfversikt ger historien, och framförallt historien om de, inom alla områden, ledande männen och deras lifsverk.

Den serie, som undertecknad härmed begynner under titel SVENSKAR och som kommer att omfatta en serie

teckningar af framstående män och kvinnor, vill äfven i sin mån söka göra en insats i det uppväckande till nationellt lif, hvarpå nu arbetas Öfverallt i Sveriges land.

Hvarje volym, i format och utstyrsel som här föreliggande, kommer att omfatta 80 à 100 sidor och prydas af ett flertal illastrationer. Volymerna komma, några åt gången, att följa hvarandra med kortare tiders mellanrum, oeh »SVENSKAR» skall således så småningom bilda ett bibliotek som kommer att ge en öfverskådlig bild af den svenska kulturens historia, sådan den utkristalliserar sig 1 sina förnämsta personligheter.

ALBERT BONNIER.

I serien föreligga:

CARL von LINNÉ af OSCAR LEVERTIN.

ERIK GUSTAF BOSTRÖM af HJALMAR HARALDS.

PETER WIESELGREN af SIGFRID WIESELGREN.

OSCAR LEVERTIN af DAVTD SPRENGEL.

Närmast skola följa

KARL XIV JOHAN af HARALD HJÄRNE.

LOUIS de GEER af WERNER SÖDERBERG.

C. J. L. ALMQVIST af JOHAN MORTENSEN.